

POLITIČKA PARTIČIPACIJA ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI:
Analiza učesća žena na stranačkim listama i
konačnih rezultata općih izbora 2014.

Sarajevo, 2015.

Naslov: Politička participacija žena u Bosni i Hercegovini:
Analiza učešća žena na stranačkim listama i
konačnih rezultata općih izbora 2014.

Autorica: Edita Miftari

Lektura: Marija Vuletić

Prelom_naslovnica: Feđa Bobić

Izdavači: Fondacija CURE, www.fondacijacure.org
Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavače_ice: Jadranka Miličević, Saša Gavrić

Publikacije je objavljena u okviru edicije "Ljudska prava", Sarajevskog otvorenog centra, koju uređuje Emina Bošnjak, knjiga broj: 32.

Ženska mreža BiH

NORWEGIAN EMBASSY

©Fondacija CURE/Sarajevski otvoreni centar/autorica

Ova publikacija se realizuje uz podršku Ambasade Kraljevine Norveške u Bosni i Hercegovini. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora. Autorica odgovora za ovaj tekst.

EDITA MIFTARI

aktivistkinja, feministkinja i magistrica rodnih studija

POLITIČKA PARTICIPACIJA ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI:

Analiza učešća žena na stranačkim listama i
konačnih rezultata općih izbora 2014.

Sarajevo, 2015.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

32-055.2(497.6)
342.8-055.2(497.6)

MIFTARI, Edita

Politička participacija žena u Bosni i
Hercegovini: analiza učešća žena na stranačkim
listama i konačnih rezultata općih izbora 2014. /
Edita Miftari. - Sarajevo : Fondacija CURE :
Sarajevski otvoreni centar, 2015. - 64 str. :
graf. prikazi ; 21 cm

O autorici: str. 64. - Bibliografija: str. 61-63 ;
bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-0988-7-1 (Fondacija CURE)
ISBN 978-9958-536-24-3 (Sarajevski otvoreni centar)

COBISS.BH-ID 21923334

SADRŽAJ

1. PREGLED TRENUTNOG STANJA	7
1.1. Faktori koji utiču na političku participaciju žena u praksi	7
1.2. Pregled političke participacije žena u svijetu	9
1.3. Kvote i povećanje učešća žena u politici	12
1.4. Žene u političkom životu Bosne i Hercegovine	16
1.4.1. Zastupljenost žena u političkom životu od 1990. godine	17
1.4.2. Zastupljenost žena u političkom životu danas	21
1.5. Politička participacija žena i promjene u politikama	24
1.6. Zaključak	26
2. RODNI STEREOTIPI I PERCEPCIJA POLITIČARKI U BIH	28
2.1. Konflikt rodni ženskih i liderskih uloga	28
2.2. Odnos rodni ženskih i liderskih uloga na Balkanu	31
2.3. Zaključak	34
3. POLITIČKA PARTICIPACIJA ŽENA U KONTEKSTU OPĆIH IZBORA 2014	35
3.1. Zagovaranje veće političke participacije žena	35
3.2. Udio žena na kandidatskim listama za opće izbore 2014. godine	38
3.3. Zastupljenost žena u predizbornoj kampanji 2014. godine	45
3.4. Zaključak	46
4. REZULTATI OPĆIH IZBORA 2014. GODINE	47
4.1. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine	47
4.2. Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH	47
4.3. Parlament Federacije BiH	50
4.4. Narodna skupština Republike Srpske	51
4.5. Skupštine kantona	51
4.6. Zaključak	55
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	57
REFERENCE	61

1. PREGLED TRENUTNOG STANJA

1.1. Faktori koji utiču na političku participaciju žena u praksi

Iako prve studije o rodnoj neravnopravnosti u domenu političke participacije datiraju s početka prošlog vijeka, značajan razvoj interdisciplinarnog pristupa u izučavanju faktora o političkoj participaciji žena se dogodio tek osamdesetih i devedesetih godina ekspanzijom feminističke teorije. Shodno ovome, ključ za izučavanje političke socijalizacije i participacije žena postaje povezivanje političkih nauka, sociologije, psihologije i feminističke teorije, odnosno rodnih studija.

Na ovaj način se dolazi do zaključka **da postoji veliki broj faktora od kojih zavise želje i mogućnosti žena da se (aktivnije) uključe u političke procese**; najznačajniji faktor jeste obrazovanje, zatim profesionalni i socijalni status, ali i razvijenost demokratskih institucija, uticaj ženskih organizacija te procjena mogućnosti u ostvarivanju podrške u izornoj kampanji. Ipak, na navedene faktore i odluku žena da se aktivno uključe u politički život najviše utiče njihovo okruženje, tradicionalna shvatanja i razumijevanja rodnih uloga te predrasude prema ženama. Posljednje navedeno ima veliki uticaj na samopouzdanje žena i njihovu želju za učešćem u političkom životu.

Na učešće žena u političkom životu utiču i politički faktori poput vrste i strukture izbornog sistema, broja stranaka u predstavničkim tijelima i broja kandidata_kinja na izbornim mjestima. **Političke partije posjeduju najveću moć kada je u pitanju povećanje prilika da žene zauzmu pozicije u zakonodavnoj vlasti.** Koliko žena će se

naći u skupštinskim i parlamentarnim klupama najprije zavisi od tipa političke partije, stepena centralizovanosti procesa izbora kandidata i kandidatkinja za poslanike i poslanice te načina njihovog izbora. Praksa pokazuje da su ljevičarske i socijalistički orijentisane partije značajno sklonije podržavanju kandidatura žena za političke funkcije, nego što su to desničarske i konzervativne političke stranke.

Također, značajan uticaj na izbor kandidatkinja ima i **razlika između autoritativnih i birokratizovanih sistema upravljanja**. Birokratizovani sistemi upravljanja podrazumijevaju postojanje detaljnih i standardizovanih pravila izbora kandidata_kinja. S druge strane, u autoritativnim sistemima upravljanja ne postoje precizno određena pravila, a ukoliko i postoje, njihovo poštivanje je nerijetko nedosljedno. U liderskim strankama, koje su pod kontrolom svojih vođa, kandidati su obično sami lideri ili neko koga oni izaberu, stoga je i mogućnost da žena bude kandidatkinja veoma mala. Također, što je izborna lista kraća, teže je uključiti sve društvene kategorije, pa samim tim i žene. Ponovno kandidovanje istih osoba i oduzimanje mogućnosti novim kandidatima_kinjama da uđu u izbornu trku također umanjuje šanse ženama da se uključe u politički život.

1.2. Pregled političke participacije žena u svijetu

Posljednji korak ka zauzimanju mjesta odlučivanja jeste **izbor kandidata_kinja od strane glasačkog tijela**. U razvijenim demokratijama i proporcionalnim sistemima sa zatvorenim listama većina glasa za određene partije, a ne za pojedince_ke. U takvim slučajevima glasačko tijelo vodi računa o partijskim, a ne o rodnim interesima. Podaci pokazuju da su žene uvijek imale prednost u proporcionalnim sistemima. Duplo više žena je birano u parlamente posredstvom proporcionalnog izbornog sistema, nego putem većinskog, dok je kod kombinovanih sistema taj procenat oko 14%.

Izborni sistem/ godina	1945	1950	1960	1970	1980	1990	1998
Većinski (Australija, Kanada Francuska, Japan, V. Britanija, SAD...)	3,05	2,13	2,51	2,23	3,37	8,16	11,64
Proporcionalni (Austija, Danska, Grčka, Irska, Italija, Španija, Njemačka...)	2,93	4,73	5,47	5,86	11,89	18,13	23,03

Tabela 1. Procenat žena u parlamentima u 24 zemlje od 1945. -1998. godine¹

Broj poslanica u većini parlamenata ne odražava procenat ženske populacije u izbornom tijelu. **Najviše žena u parlamentu je prisutno u nordijskim zemljama (42,1%)**, dok je taj procenat značajno niži na američkom kontinentu (25,6%) i u Evropi (oko 24%). Žene su najmanje zastupljene u parlamentima pacifičkih (oko 13,4%) i arapskih zemalja (17,8%).

¹ International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2000.

Zemlje	Jednodomna skupština/ Donji dom	Gornji dom/ Senat	Oba doma kombinovano
Nordijske zemlje	42,1%	--	--
Sjeverna i Južna Amerika	25,6%	26,0%	25,7%
Evropa (članice OSCE-a) sa nordijskim zemljama	25,3%	22,9%	24,8%
Evropa (članice OSCE-a) bez nordijskih zemalja	23,7%	22,9%	23,5%
Podsaharska Afrika	22,6%	19,8%	22,2%
Azija	19,0%	13,9%	18,5%
Arapske zemlje	17,8%	7,7%	15,9%
Pacifičke zemlje	13,4%	36,0%	15,9%

Tabela 2. Žene u nacionalnim parlamentima – 1. august 2014. godine²

Globalno posmatrano, **1995. godine samo 11,3% žena je učestvovalo u radu parlamenata širom svijeta, dok podaci iz januara 2014. godine pokazuju da se taj procenat povećao na 21,8%**. Unutar Evropske unije bilo je 16% žena parlamentarki 1997. godine, dok je 2014. godine zabilježeno 24%. Tek 39 svjetskih država je u toku 2014. godine u svojim parlamentima imalo više od 30% žena, a među njima su prednjačile Ruanda (63,8%) i Andora (50%), a pratile ih Kuba (48,9%), Švedska (45%), Južnoafrička Republika (44,8%), Sejšeli (43,8%), Senegal (43,3%), Finska (42,5%), Ekvador (41,6%), Belgija (41,3%) i Nikaragva (40,2%). Na začelju ove liste, bez ijedne žene u parlamentima, nalazile su se Mikronezija, Palau, Katar i Vanuatu, a neznatno bolji, sa do 5% žena u parlamentima, su bili Kuvajt, Haiti, Iran, Libanon, Oman i Jemen. **Bosna i Hercegovina, sa svojih 21,4%, je zauzimala 69. mjesto**, dok je susjedna Hrvatska, po udjelu žena u parlamentu, prednjačila na 60. mjestu sa 23,8%, a Srbija čak na 27. mjestu sa 33,6%.³

² Inter-parliamentary Union, Women in National Parliaments: <http://www.ipu.org/>

³ Inter-Parliamentary Union, Women in Politics: 2014

Tek 36 svjetskih država je u toku 2014. godine dostiglo kritičnu masu od 30% žena **na ministarskim pozicijama**, a među njima su prednjačile Nikaragva (57,1%), Švedska (56,5%) i Finska (50%), a pratile su ih Francuska (48,6%), Cabo Verde i Norveška (47,1%), Nizozemska (46,7%), Danska (45,5%), Peru (44,4%), Švicarska (42,9%), Belgija (41,7%), Bugarska (41,2%) i Lihtenštajn (40%). Jedina zemlja u regionu koja je na ministarskim pozicijama u toku 2014. godine imala 30% žena je Albanija gdje, od ukupno 20 ministarskih pozicija, 6 zauzimaju žene. **Na posljednjem, 97. mjestu ove liste, nalazila se Bosna i Hercegovina**, koja svoju neslavnu poziciju već godinama dijeli sa Brunej Darusalamom, Libanom, Pakistanom, San Marinom, Saudijskom Arabijom, Solomonskim Otcima i Vanuatom, kojima je zajedničko da **na ministarskim pozicijama nemaju niti jednu ženu**. Susjedna Hrvatska sa 20% žena na ministarskim pozicijama je dijelila 43. mjesto sa Komorosom, Jamaikom, Kazahstanom i Monakom, dok je Srbija, sa 9,1% ministarki, dijelila 74. mjesto sa Kiprom, Fidžijem, Tongom i Vijetnamom.⁴

U posljednje vrijeme broj žena izabranih u parlament veći je u nekim manje razvijenim zemljama (Južnoafrička Republika, Mozambik, Venecuela), nego u Sjedinjenim Američkim Državama, Francuskoj ili Japanu, gdje je broj žena na univerzitetima, na upravljačkim funkcijama u privatnim firmama i u tradicionalno muškim profesijama rapidno povećan. Indeks razvijenosti društva i nivo demokratizacije institucija jesu u direktnoj vezi sa brojem žena u političkom životu, ali primjeri Kine i Kube, gdje je udio političarki značajan, ukazuju i na uticaj drugih parametara, prije svega vrijednosno – normativnog okvira društva i obrazaca kulturnog života.

4 Ibidem

1.3. Kvote i povećanje učešća žena u politici

Pored općih pravila po kojima se odvija izbor poslanika_ca i po kojima se odlučuje o raspodjeli mandata na osnovu broja osvojenih glasova, na sastav parlamenta utiču i posebna pravila koja se nazivaju još i **posebnim mjerama ili mjerama afirmativne akcije**. Dosadašnja praksa pokazuje da su u velikom broju zemalja žene manje zastupljene od muškaraca. Iako ustavi garantuju biračko pravo bez diskriminacije na osnovu spola, **žene efektivno koriste samo aktivno biračko pravo**, ali ne mogu da ostvare u punoj mjeri i svoje pasivno biračko pravo.

Afirmativne kvote su privremene stimulatívne mjere kojima se određuje minimalan udio ili broj manje zastupljenog spola na izbornim listama ili u političkim tijelima. Zbog sporog povećanja broja žena u politici, žene širom svijeta su u stalnoj potrazi za djelotvornijim metodama povećanja svoje zastupljenosti. Često se kao jedan od najuspješnijih mehanizama spominju kvote – ženske ili rodno neutralne kvote. Prema međunarodnoj bazi podataka IDEA, ove mjere se sprovode u 81 državi. Ipak, ne možemo smetnuti s uma da su ženske kvote osmišljene kao **privremene mjere**, pa i pored njihovog uticaja na procenat žena u politici, političke stranke moraju više biti uključene u ovaj proces. Kgotni izborni sistem se ne smatra mjerom diskriminacije muškaraca, već predstavlja kompenzaciju za historijski naslijeđene društvene prepreke koje spriječavaju žene da zauzmu mjesta koja zaslužuju.

U većinskim izbornim sistemima problem manje zastupljenosti žena se rješava teže nego u državama s proporcionalnim izbornim sistemima i izbornim jedinicama s više mandata. U većinskom

izbornom sistemu prednost nad zakonskim kvotama mogu imati unutarpartijske kvote predviđene aktima političkih stranaka. Ovakve kvote unutar političkih stranaka podstiču kandidovanje žena i tako doprinose zastupljenosti žena u predstavničkim tijelima.

Karakteristika **proporcionalnog izbornog sistema** jeste kandidovanje po listama i izbor većeg broja poslanika_ca u jednoj izbornoj jedinici. Ovakav sistem čini povećanje broja žena u parlamentima putem mjera afirmativne akcije više vjerovatnim. Najefikasnije mjere su određene kvote za manje zastupljeni spol na kandidatskim listama (kvote na listi) i kvote u mandatima koji su pripali listi (tzv. dvostruke kvote). **Kvota na listi** predstavljaju mjeru kojom se političke stranke ili koalicije obavezuju da će se na kandidatskoj listi nalaziti određeni procenat žena (nikada manje od 30%). Ukoliko su u izbornom sistemu primijenjene samo ove kvote, sistem ne daje realne izgleda ženama da, pod jednakim uslovima, konkurišu za mjesta u parlamentu. **Kvota na listama neće dovesti do veće zastupljenosti žena u parlamentu ukoliko se imena kandidatkinja nalaze na dnu liste**, jer u proporcionalnim izbornim sistemima jednoj kandidatskoj listi nikada neće pripasti svi raspoloživi mandati.

Veće izgleda da se obezbijede jednake mogućnosti za kandidate_kinje manje zastupljenog spola pružaju zatvorene i strogo strukturirane kandidatske liste pod uslovom da je na njima rezervisano određeno mjesto za kandidate_kinje manje zastupljenog pola (dvostruka kvota na listi). Ove mjere (kvota na listi i rezervisano mjesto na listi) imaju veće izgleda da i u praksi efektivno obezbijede ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca u predstavničkom tijelu, ali pod dva uslova. Prvi uslov se tiče vrste liste jer će ova mjera doprinijeti većoj zastupljenosti žena samo ukoliko se radi o zatvorenim

listama, odnosno ukoliko se mandati dodjeljuju kandidatima_kinjama prema njihovom rasporedu na listi. Drugi uslov podrazumijeva da se mandat prilikom zamjene poslanika_ce,čiji je mandat iz različitih razloga okončan, ne dodjeljuje samo poštujući pravilo redoslijeda kandidata_kinja na listi, već i uz istovremeno poštovanje korektivnog pravila (posebna mjera). U slučaju kada je mandat kandidata_kinje koji_a predstavlja manje zastupljeni spol okončan, on se opet dodjeljuje kandidatu_kinji manje zastupljenog spola (trostruka kvota).

Također, postoje čvrsta suprotna stajališta o vrsti liste, a to su da **otvorene liste s rodnim kvotama unapređuju zastupljenost žena u politici**. Konkretno u BiH, otvorene liste su doprinijele da žene na listama imaju jednake mogućnosti da budu izabrane u zakonodavne organe vlasti, bez obzira na kojem se mjestu na listi one nalaze, ako pri tome dobiju dovoljan broj glasova od strane biračkog tijela. U tradicionalnom društvu kao što je Bosna i Hercegovina, optimizam i povjerenje da se biračko tijelo neće voditi stereotipima o rodnim ulogama prilikom izbora svojih predstavnika_ca u vlasti, po svoj prilici, luksuz je koji žene, ali i cijelo bh. društvo sebi ne mogu priuštiti. Otvorene liste jesu najbolja opcija koja pruža ženama i drugim marginalizovanim kategorijama društva najveće mogućnosti za izbor, ali ta opcija može biti efikasna samo u društvima koja su razvijena u toj mjeri da im izborne rodne kvote nisu potrebne da bi se postigla rodna ravnopravnost u zakonodavnim tijelima. Bosna i Hercegovina, nažalost, još uvijek nije dostigla takav nivo društvene i političke svijesti.

Kao što se može primijetiti iz prethodno navedenog, **stepen uspješnosti kvotnog sistema zavisi od nekoliko faktora**. U većini zemalja mehanizam kvota se pokazao kao efikasan, pogotovo kada se primjenjuje u masovnim birokratizovanim strankama gde

se poštuju pravila (primjeri skandinavskih zemalja, Velike Britanije, Belgije, Argentine). Međutim, u nekim zemljama kvote nisu donijele značajne pomake u broju žena u nacionalnim parlamentima (Meksiko – kombinovani izborni sistem, Francuska – većinski izborni sistem).

Zemlja	Godina uvođenja kvote	Rodne kvote %	Izborni sistem	% žena prije uvođenja kvota	% žena poslije uvođenja kvota
Francuska	1999	50	Većinski	11	12
Belgija	1994	33	Proporcionalni	18	23
Argentina	1991	30	Proporcionalni	6	27
Meksiko	1996	30	Proporcionalni	17	16

Tabela 3. Rodne kvote u Donjem domu nacionalnih parlamenata – primjer⁵

Srbija predstavlja jedan od dobrih primjera obezbjeđivanja veće zastupljenosti žena u Parlamentu zahvaljujući odgovarajućim ženskim kvotama; srbijansko izborni zakonodavstvo je izmijenjeno tako da nalaže da na izornoj listi između svaka_e tri kandidata_kinje po redoslijedu na listi (prva tri mjesta, druga tri mjesta i tako do kraja liste) mora biti najmanje po jedan kandidat_kinja koji_a je pripadnik_ca onog spola koji je manje zastupljen na listi. Mandati koje je osvojila jedna stranka raspoređuju se na kandidate_kinje prema njihovom redoslijedu na listi. Ovakva promjena izbornog sistema je dovela do povećanja žena u Parlamentu – dok su u prethodnom sazivu žene činile 22%, sada se u Skupštini Srbije nalazi 32,4% žena. Bosna i Hercegovina je nedavno učinila korak dalje izmjenom Izbornog zakona prema kojoj se na listama mora naći najmanje 40% kandidata_kinja manje zastupljenog spola.⁶

⁵ International IDEA: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2002.

⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine je predložila poslanica Ismeta Dervoz 2012. godine. Iste je usvojen u Predstavničkom domu 22.11.2012. godine na 36. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, a u Domu naroda 26.2.2013. godine na 27. sjednici Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH (Službeni glasnik BiH: 18/13). Dostupno na: <https://www.parlament.ba/sadrzaj/zakonodavstvo/usvojeni/default.aspx?id=44561&langTag=bs-BA&pril=b>

1.4. Žene u političkom životu Bosne i Hercegovine

Stereotip muškarca i žene u Bosni i Hercegovini se ne razlikuje mnogo od onih koji postoje u drugim patrijarhalnim sredinama, kulturama i tradicijama u kojima su muškarci dominantna društvena grupa, glava porodice, neprikosnoven autoritet ženi i djeci, a žene javno ne dovode u pitanje ovaj autoritet, bez obzira na stvarnu prirodu odnosa između muškarca i žene gdje je ostavljen prostor potvrđivanju tradicionalno shvaćene muškosti gdje je muškarac taj koji odlučuje, koji je nadređen, sposoban, snažan i udaljen od tradicionalno shvaćenih ženskih poslova.⁷ Zbog ovoga, žene koje sebe ne doživljavaju na tradicionalan i stereotipan način svejedno imaju problem političke i svake druge vrste participacije u bh. društvenoj stvarnosti jer u njoj nisu ni poticane za aktiviranje, niti su, ako se već aktiviraju, podržane.

Uz faktore koji su navedeni u prvom dijelu ove publikacije, kao glavne prepreke za napredovanje žena u društvu, Bakšić-Muftić navodi patrijarhalnu tradiciju koja ne dozvoljava ženi da pređe naslijeđene okvire i norme koje određuju njen položaj u porodici i javnom životu, običaje koji ženama ostavljaju manje prava i sloboda nego muškarcima te zakon koji se ne trudi da u svim oblastima dosljedno sprovede odredbe o ravnopravnosti muškaraca i žena. Tu se mogu dodati i religija, odnosno njeno tumačenje koje ide u pravcu preuveličavanja razlika između žena i muškaraca, određujući, na taj način, uži prostor prava i sloboda ženama nego muškarcima temediji koji nameću stereotipnu sliku žene najprije kao seksualnog objekta, a mediji koji

⁷ Bakšić-Muftić, J. (2006). Ženska prava u sistemu ljudskih prava. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

su malo manje ekskluzivni se uglavnom zadržavaju na slici žene kao domaćice i majke koja, opet, od svih svojih kvaliteta insistira jedino na vanjskom izgledu. Na ovaj način mediji propuštaju da se bave stvarnim problemima žena. S obzirom na navedeno, nije greška kazati da je **bosanskohercegovačka politička kultura dominantno kultura muškaraca** i da će biti potrebno dosta vremena, truda i inicijative da se takav koncept promijeni u korist većine bosanskohercegovačke populacije, jer žene čine 52% stanovništva u Bosni i Hercegovini.

1.4.1. Zastupljenost žena u političkom životu od 1990. godine

Početakom 90-ih godina u Bosni i Hercegovini se održavaju prvi višestranački izbori na kojima preovladava podjela po nacionalnoj osnovi kroz nacionalne stranke i partije. U takvoj nacionalnoj političkoj atmosferi procenat žena u političkom životu je bio zanemarljiv. Nakon izbora 1990. godine, žene su zauzele vrlo mali broj mjesta na svim nivoima vlasti – u Parlamentu Bosne i Hercegovine od ukupno 240 mjesta žene su zauzele samo sedam mjesta (2,92%), a na lokalnom nivou su od 6.299 mjesta zauzele svega 315 mjesta (5%).⁸ Uporedimo li procenat žena 1986. godine (24,1% u Parlamentu BiH i 17,3% u općinskim vijećima) s podacima prvih višestranačkih izbora, jasan je zaključak da su žene potpuno istisnute sa političke scene što je reflektiralo pravu prirodu političkih odnosa i dovelo do nestanka žena iz političkih tijela.⁹ Ovaj problem se samo dodatno pojačao tokom rata u Bosni i Hercegovini, a

⁸ Bakšić-Muftić, J., Ler-Sofronić, N., Gradašćević-Sijerčić, J., Fetahagić, M. (2003). Socio - Economic Status of Women in Bosnia and Herzegovina: Analysis of the results of star pilot research done in 2002. Sarajevo: Jež, str. 52

⁹ Ibidem

zbog egzistencijalnih problema i nastojanja da biološki prežive, žene nisu ni imale vremena za politički angažman. Iz ovog razloga ni 1996. godine, na prvim poslijeratnim izborima na državnom nivou, nije značajno promijenjena zastupljenost žena. Tako je u Predstavničkom domu Parlamenta BiH od 42 zastupnička mjesta jedno mjesto dobila žena (2,38%), u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH je ženama pripalo sedam od mogućih 140 mjesta (5%), a u Parlamentu Republike Srpske žene su zauzele šest mjesta od mogućih 106 (1,89%).¹⁰ Slična situacija se desila i na lokalnim izborima 1997. godine kada je zastupljenost žena u općinama FBiH bila 6,15%, a u Republici Srpskoj 2,4%.¹¹

Ženska kvota je u BiH prvi put uvedena nakon lokalnih izbora 1997. godine od strane OSCE-ove Privremene izborne komisije što je značilo da svaka politička partija mora na izborne liste staviti najmanje tri žene i to među prvih deset kandidata. Tako se na sljedećim izborima 1998. godine situacija znatno promijenila u korist veće zastupljenosti žena pa su u Predstavničkom domu Parlamenta BiH žene dobile 26% mjesta, u Predstavničkom domu FBiH 15% mjesta, u Narodnoj skupštini RS 22,8% mjesta, a na kantonalnim nivoima 18,46% mjesta.¹² **Na izborima održanim 2000. godine uvodi se model otvorenih lista što ponovo umanjuje šanse žena da dobiju podršku tradicionalistički orijentisane bosanskohercegovačke sredine.** Ipak, žene uspijevaju opstati na političkoj sceni sa dva mjesta u Predstavničkom domu Parlamenta BiH (4,76%), 24 mjesta u Predstavničkom domu FBiH (17,4%) te 14 mjesta u Narodnoj skupštini RS (14,86%).

10 Ibidem

11 Ibidem

12 Ibidem

U periodu od 2002. do 2012. godine zabilježena je stagnacija u porastu učešća žena u političkom životu, bez obzira na proces demokratizacije u Bosni i Hercegovini koji je nastupio završetkom rata 1995. godine. Iako žene nikada nisu činile manje od 50% biračkog tijela (taj udio se kretao od 50,05% do 51,4%), rijetko su prešle 50% od ukupnog broja birača_ica koji_e su glasali_e. Taj udio se u pomenutom periodu kretao od 47,64% do 54,2% na Općim izborima 2006. godine kada je zabilježena i najveća izlaznost žena od kako je BiH stekla nezavisnost.

Prema procentualnom udjelu žena na ministarskim pozicijama i u parlamentima, BiH se može porediti sa državama kao što su Saudijska Arabija i Kambodža jer je Vijeće ministara trenutno isključivo sastavljeno od muškaraca, dok je broj žena u Parlamentu neprimjetno veći. Prema rezultatima Općih izbora iz 2010. godine, u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH od 42 člana bilo je devet zastupnica, a u Domu naroda od 15 članova bile su dvije žene (13,3%). Samo je jedna žena (5,8%) imenovana za ministricu u Vladi Federacije BiH od 17 ministarskih pozicija. Predstavnički Dom Federalnog parlamenta se sastojao od 98 zastupnika_ca, od kojih su 22 žene (22,4%), a u Domu naroda je bilo 14 žena (24,1%) od ukupno 58 mjesta. Pozitivni primjeri u pomenutom mandatu su imenovanje pet žena (31%) u Vladi Republike Srpske, te imenovanje prve žene na poziciju premijerke Republike Srpske u martu 2013. godine. U Narodnoj skupštini RS se nalazilo 18 (21,7%) zastupnica od ukupno 83 mjesta.

U periodu od 2002. do 2012. godine, ni na općim ni na lokalnim izborima nije zabilježen značajan porast udjela žena na ovjerenim kandidatskim listama. Taj udio se kretao između 35% i maksimalnih 36,82% 2010. godine, kada je zabilježen maksimalan udio žena na izbornim listama. Izbor žena na općim i lokalnim izborima u BiH bio

je u konstantnom opadanju u periodu od 2002. do 2008. godine kada je udio izabраних žena pao sa 20,15% na 14,9% od ukupnog broja svih izabраних kandidata_kinja. Na Općim izborima 2010. godine ovaj udio je porastao na 17,37%, da bi se na Lokalnim izborima 2012. godine ponovno smanjio na 16,19% izabраних žena.

Za Lokalne izbore 2004. godine kandidovalo se ukupno 27,5 hiljada kandidata_kinja, od čega skoro deset hiljada žena. Od ukupno 33 žene kandidovane za načelnice općina, samo tri žene su dobile tu poziciju od ukupno 148 mjesta, a od ukupnog broja vijećničkih mandata žene su zauzele 18,1% mjesta. Rezultati Općih izbora 2006. godine pokazuju da je ženama pripalo 17% mandata.

U periodu od 2004. do 2012. godine se za načelnice, u kontinuitetu, kandiduje jako mali udio žena koji se kreće između 3,96% do maksimalnih 6,36% koliko ih se kandidovalo 2008. godine. Najveći udio izabраних načelnica se dogodio na Lokalnim izborima 2012. godine, kad je udio izabраних žena na pozicije načelnica bio 3,58%, odnosno ukupno pet načelnica općina u 141 općini u BiH.

Nakon što je 2013. godine izvršena harmonizacija Izbornog zakona u BiH sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, političke partije na svojim izbornim listama na izborima u BiH moraju kandidovati najmanje 40% predstavnika_ca manje zastupljenog spola. Ove izmjene su se po prvi put implementirale na Općim izborima 12. oktobra 2014. godine, kada se na svim kandidatskim listama nalazilo najmanje 40% kandidatkinja od ukupnog broja ovjerenih kandidata_kinja.¹³ Na Općim izborima 2014. godine učestvovalo je 98 političkih subjekata, odnosno 7.748 kandidata_kinja, od čega je bilo 3.276 žena, odnosno 42%. Iako

¹³ Osim na listama sa malim i neparnim brojem kandidata_kinja (jedan_na ili tri kandidata_kinje) na kojima je udio žena 0%, 33,3%, 66,6% ili 100%.

je ovaj udio dobar u poređenju sa prethodnim izbornim godinama u kojima udio žena na ovjerenim kandidatskim listama nije bio veći od 36,82%, ne smijemo zaboraviti da je ovaj porast nametnut Zakonom o Izmjenama i dopunama Izbornog zakona iz 2013. godine te da 42% žena na listama predstavlja trenutni zakonski minimum.

1.4.2. Zastupljenost žena u političkom životu danas

Kao što je prethodno navedeno, prema rezultatima Općih izbora iz 2010. godine, u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH od 42 člana bilo je devet zastupnica, a u Domu naroda od 15 članova bile su dvije žene (13,3%). Samo je jedna žena (5,8%) imenovana za ministricu u Vladi Federacije BiH od 17 ministarskih pozicija. Predstavnički Dom Federalnog parlamenta se sastojao od 98 zastupnika, od kojih su 22 žene (22,4%), a u Domu naroda je bilo 14 žena (24,1%) od ukupno 58 mjesta. Pozitivni primjeri u pomenutom mandatu su imenovanje pet žena (31%) u Vladi Republike Srpske, te imenovanje prve žene na poziciju premijerke Republike Srpske u martu 2013. godine. U Narodnoj skupštini RS se nalazilo 18 (21,7%) zastupnica od ukupno 83 mjesta.

Ono što se događa iza ovih brojeva jeste da **politički lideri neprestalno ignorišu žene**, stvarajući od njih najveću marginalizovanu grupu stanovništva u bh. društvu. Ovakav pristup ima negativne implikacije na političke aktivnosti jer su žene kao manjina u stranačkim strukturama i političkim tijelima izabrane da bi poštovale stranačku disciplinu, koja im ne dopušta da se zalažu za rodnu ravnopravnost iako bi mogle biti rodno osvještene. Također, **imenovanje žena na pozicije**

odlučivanja često je popraćeno sveprisutnim negativnim stavom i mobingom koji uzrokuje psihološku barijeru za žene odražavajući se na gubitak samopouzdanja, ali i gubitak liderskih ambicija i želje za napretkom u političkim krugovima. S druge strane, žene koje su politički angažovane **često bivaju stereotipno predstavljene od strane medija, i nevidljive predizbornim kampanjama.**¹⁴ Nerijetko se dogodi da su žene na pozicijama na kojima inače ne bi bile izabrane jersu političke stranke vrlo iskusne i upoznate sa metodama kako formirati listu kandidata_kinja prateći sistem kvota sa minimalnim brojem žena. Ovo očigledno rezultira time da građani_ke više favorizuju muškarce nego žene, što može biti zaključeno iz rezultata prethodnih Općih izbora koji ukazuju na toda procenat učešća žena u zakonodavnim tijelima na svim nivoima ostaje nizak, jednako kao i nakon prethodnih izbora. Ove činjenice pokazuju da su **građani_ke Bosne i Hercegovine otporni_e na promjene stavova i razumijevanja društveno izgrađenih rodni uloga**, nanoseći tako štetu i muškarcima i ženama.

Slijedi još jedan zabrinjavajući problem koji se odnosi na **isključivanje žena iz svih ključnih reformi** koje je Bosna i Hercegovina u posljednje vrijeme pokrenula, stoga su njihovi stavovi ostali nevidljivi jer su ovi procesi vođeni od strane zatvorenog kruga političkih lidera. Dodatna prepreka jeste činjenica da su **žene manjina i u rukovodećim tijelima političkih stranaka** te teško mogu staviti pitanje rodne ravnopravnosti u fokus jer programi stranaka često ne uključuju principe rodne ravnopravnosti.¹⁵ Ovo je posebno zabrinjavajuće jer su stranke kreatorice politika i one su odgovorne za očuvanje ili mijenjanje

¹⁴ Pogledati: Bečić, E. i Alađuz, Dž. (2014). Žene u politici – Da li je veličina važna? (Analiza načina izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u Bosni i Hercegovini tokom predizborne kampanje). Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE. Dostupno na: http://ba.boell.org/sites/default/files/zene_u_politici_-_da_il_je_velicina_vazna_-_mail-web.pdf

¹⁵ Pogledati: Alađuz, Dž. (U pripremi) U potrazi za izgubljenim vremenom: Priča o ravnopravnosti spolova kroz prizmu stranačkih dokumenata (Analiza programskih dokumenata parlamentarnih stranaka u Bosni i Hercegovini iz rodne perspektive). Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE.

tradicionalnih stavova i stereotipa o političkom angažmanu žena. Također, stranke su zadužene i za jačanje i edukaciju žena te pružanje podrške izabranim ženama, što bi moglo na mnoge načine povećati udio žena u političkom životu. Ipak, ovo ostaje izazov koji političke stranke u Bosni i Hercegovini još nisu spremne prihvatiti.

No, ipak **postoji par pozitivnih promjena koje su se nedavno dogodile u političkom životu u BiH**. U februaru 2013. godine zastupnice u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH su osnovale **Klub parlamentarki** koji trenutno djeluje kao neformalna grupa, ali je pokrenuta inicijativa da se usvoje amandmani na parlamentarne Statute, jer još uvijek nije moguće osnovati višepartijske klubove. Ovo je bio značajan korak za zastupnice iako je ovaj korak izazvao burnu javnu reakciju pojedinih političara u BiH. Drugi korak je učinjen u pogledu **harmonizacije sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH te usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona u BiH** koji se odnosi na odredbe koje regulišu rad tijela za provođenje izbora, kao i odredbe koje regulišu certifikaciju i predlaganje kandidata_kinja za izbore, a izmjene se odnose na nužnost postojanja **40% predstavnika_ca manje zastupljenog spola na listama**. Poseban napredak je učinjen u pogledu položaja žena na kandidatskim listama gdje je **omjer od 30% povećan na 40%**, tako da sada glasi „[r]avnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40% od ukupnog broja kandidata na listi“. Ovo predstavlja značajan napredak u pogledu učešća žena u političkom životu, ali je implementacijski dio od strane političkih partija onaj koji je najvažniji. S ovim u vezi, **pitanje zatvorenih i otvorenih listi ostaje otvoreno**, jer ovo može biti mač sa dvije oštrice iz razloga što bi zatvorene liste osigurale veći broj izabranih žena, ali bi mogle

predstavljati i nove temelje za manipulaciju izbornim rezultatima gdje bi političke stranke postavljale podobne kandidatkinje, ali ne nužno i sposobne.

1.5. Politička participacija žena promjene u politikama

Veće učešće žena u politici značajno je uticalo na promjene javnih politika u svijetu. Ove promjene se mogu posmatrati kroz nekoliko ravni: direktan uticaj na zakone i politike koje su donošene, uvođenje novih tema u javne politike, promjene javnog diskursa, promjene u procedurama i pravilima rada zakonodavnih tijela, uvođenje novih aktera u politički život (poput nevladinih organizacija) te promjene kursa političkih stranaka. Iskustvo je pokazalo da **uticaj žena u parlamentu u mnogome zavisi od broja žena** (iako su se događale situacije u kojima je i jedna žena pravila značajne promjene) te se činjenica da su žene uspjele postići uvođenje kvote za manje zastupljen spol, što je ključni faktor za povećanje uticaja žena na javne politike, smatra jednom od najznačajnijih promjena koje su uspjele postići zajedno sa drugim mehanizmima koji obezbjeđuju reprezentativnost žena.

Stoga, promjena u udjelu žena je omogućila da se učešće žena u politici ne vezuje isključivo za napor da se žene izaberu u parlament, već i za veliku aktivnost žena unutar parlamenta: njihovo organizovanje, motivaciju, spremnost za rad na mobilizaciji drugih žena, povezivanje sa ženskim nevladinim organizacijama i drugim inicijativama te zastupanje ženskih interesa i interesa manjinskih grupa generalno. Ovakva ženska aktivnost unutar zakonodavnih i lokalnih reprezentativnih tijela napravila

je značajne promjene. Na ovaj način **veći broj žena u parlamentima i njihova saradnja sa civilnim ženskim sektorom dovelisu do uvođenja novih diskursa i tema u javne politike**, prije svega tema koje se odnose na ravnopravnost, smanjenje diskriminacije i jednake mogućnosti. Također, veće prisustvo žena u parlamentima, ali i u međunarodnim i lokalnim predstavničkim tijelima, uvelo je u javne debate i političke teme vezane za položaj žena kao što su nasilje nad ženama, reproduktivna prava, razlike u platama, politička zastupljenost i slično.

Veći broj žena u zastupničkim tijelima značajno je uticao i na procedure i načine rada unutar tih tijela (odbori za rodnu ravnopravnost, upotreba rodno osjetljivog jezika, porodiljsko odsustvo i sl.). Jedna od najznačajnijih promjena koje su donijele žene jeste međupartijsko povezivanje žena u zastupanju ženskih interesa, kao što je i Klub parlamentarki u Federalnom parlamentu BiH. Veća zastupljenost žena ima također potencijal da dovede do većeg stepena obrazovanja djevojčica i djevojaka, da smanji njihove kućne obaveze, ali i da ponudi mladim ženama modele uzora koji mogu uticati na njihove želje i stavove da se aktivnije uključe u procese donošenja odluka u društvu čiji su dio. Ulazak većeg broja žena u parlament mijenja radnu klimu i dovodi do ravnopravnijih rodni odnosa na tržištu radne snage, poboljšanja položaja žena u uslužnom sektoru, profesionalnom i menadžerskom radu, u visokom obrazovanju i u sindikalnim pokretima. Na taj način, ove promjene imaju potencijal i da utiču na rad i smjer političkih partija, na povratak povjerenja u izborni sistem i predstavničku demokratiju, kao i na promjene u zakonodavstvu i u javnom diskursu.

Slična situacija se dogodila u Španiji nakon Izborna 2008. godine, kada je nova administracija postala balansirajuća politička grupa sa čak devet žena na čelu resora, od ukupno 17 ministarskih pozicija.

Jedan od najznačajnijih primjera dobre prakse predstavlja i Francuska vlada u kojoj, nakon pobjede Francois Holland, žene zauzimaju polovinu ministarskih pozicija. Uvođenje žena na polovinu ministarskih pozicija smatra se držanjem predizbornih obećanja o većim šansama i ravnopravnosti za sve. Osim toga, prva većinska ženska vlada je izglasana nakon Izbor 2012. godine u Finskoj. Od 20 ministara_ki u Vladi, njih 12 su bile žene. Uvođenje rodne perspektive u javne politike, rodna analiza i rodno budžetiranje, kao alatke ove politike, također su posljedice većeg učešća žena u politici (prije svega na međunarodnom nivou) i njihove kontinuirane saradnje sa civilnim sektorom i ekspertima_kinjama u oblasti rodni studija. **Uvođenje rodne perspektive danas je treća globalna strategija** (pored jednakosti u zakonu i politika jednakih mogućnosti) **za postizanje rodne ravnopravnosti.**

1.6. Zaključak

Rodna ravnopravnost u političkom životu je najvažniji faktor postizanja rodne ravnopravnosti u određenom društvu. U tom kontekstu, jako je bitno da raspodjela funkcija unutar političkih partija, kao i raspodjela resursa za promociju kandidata_kinja, bude jednaka te da se više žena motivira i uključi u kreiranje političkih programa i u sam proces donošenja odluka. Obzirom da je začarani krug stagnacije u poboljšanju položaja žena u bh. društvu odgovornost političkih subjekata i samog društva, **neophodno je da se u oba smjera vrši pritisak u cilju stalne afirmacije žena.** Političke partije moraju javno zagovarati ovakve promjene ka društvu, i obrnuto – društvo mora zahtijevati bolji položaj

žena u političkom životu, sankcionisati političke subjekte zbog dodatne marginalizacije najvećeg dijela bh. populacije, ali i nagrađivati one partije koje su izvršile unutarstranačku demokratizaciju i pokazale da prepoznaju bitna pitanja glede rodne ravnopravnosti.

Dakle, ženama se moraju dati jednake mogućnosti tako da svi relevantni subjekti utiču na mijenjanje društvene svijesti o potrebi učešća žena u političkom i javnom životu, bore se protiv stereotipa u medijima, svakodnevnog seksizma te potiču žene da se međusobno podržavaju i tako ih motivišu za učešće u procesima donošenja odluka na svim nivoima i u svim ograncima vlasti. Potencijalne kandidatkinje društvo treba podržati te promovisati postignute rezultate u radu aktuelnih političarki.

Političke partije se moraju uključiti u promjenu stavova i svijesti o ulogama muškaraca i žena u cijelom društvu, kao i u prihvatanju ravnopravnosti spolova kao vrijednosti za svakoga. Država mora promijeniti Zakon o finansiranju političkih stranki kako bi sredstva koja se izdvajaju za političke stranke ovisile o nivou jednakog učešća muškaraca i žena kao što je propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova. Država mora stvoriti uslove za aktivnu uključenost žena u svim reformama, posebno u nadolazećim ustavnim reformama i inicijativama za izmjene i dopune zakona kako bi se otklonile odredbe koje umanjuju uključenost žena u političkom životu.

2. RODNI STEREOTIPI I PERCEPCIJA POLITIČARKI U BIH

2.1. Konflikt rodnih ženskih i liderskih uloga

U feminističkoj teoriji je sprovedeno mnoštvo studija o uzrocima stereotipa i predrasuda prema ženama, naročito kada su u pitanju žene koje obavljaju javne ili političke funkcije. Tako teorija podudarnosti uloga, tzv. Role Congruity Theory¹⁶ u svom fokusu ima problem predrasuda prema liderkama i predlaže da percipirana neusklađenost ženskih rodnih uloga i liderskih uloga dovodi do dvije vrste predrasuda:

- kao potencijalne liderke, žene se percipiraju manje pogodne nego muškarci, i
- evaluacija ponašanja osobe koja je u ulozi lidera je lošija ukoliko je u toj ulozi žena.

Ljudi su generalno pozitivno evaluirani kada su njihove karakteristike i ponašanje dosljedni njihovim društvenim ulogama, a predrasuda je rezultat nepodudaranja ili neusklađenosti između nečijih karakteristika i ponašanja s jedne strane, i uloge koju oni_e ispunjavaju s druge strane. S tim u vezi, liderke će prije biti izložene predrasudama jer se ženska rodna uloga ili uloge ne podudaraju sa liderskim ulogama – žene su konstantno u zamci jer se ne mogu simultano ponašati tako da ispunjavaju i svoje rodne i potencijalne liderske uloge, barem ne onako kako su te uloge zamišljene, jer su one potpuno kontradiktorne. Glavne osobine koje se pripisuju ženskim rodnim ulogama su suosjećajnost, pažljivost i njegovanje, zavisnost, slabost, emotivnost itd., dok su

¹⁶ Eagly, A.H. i Karau S.J. (2002). Role of Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders. *Psychological Review*, Vol. 109, No. 3, 573–598.

glavne osobine koje se pripisuju liderskim ulogama, ali i muškarcima, sposobnost samostalnog djelovanja, logika, razum, jačina, čvrst stav, hrabrost, ubjedljivost itd.

Druga studija¹⁷ je stavila slučaj Hillary Clinton i Sarah Palinu kontekst ove teorije te ispitala predrasude prema ovim dvjema političarkama s aspekta teorije podudarnosti uloga. Studija se svodila na njihove razlike u nivou kršenja tradicionalnih rodni uloga, iako obje ustvari krše rodne uloge samom činjenicom što su liderke u stereotipno muškoj domeni. Zaključci ove studije su da je Clinton evaluirana kao manje stereotipno ženstvena (prema njenom izgledu, ponašanju i interesima) ili neprikladno ženstvena te da pokušava da se prikaže kao maskulinizirana, imitirajući svoje kolege muškarce (tako što nosi pantalone, tzv. „pantsuits“). Zatim je evaluirana kao radikalna feministkinja i manje srdačna od Palin. S druge strane, Palin je evaluirana kao primjereno ženstvena, čemu doprinosi njen stereotipno ženstveni izgled, činjenica da je učestvovala u izboru za Miss i bila Miss Wasille, zatim jer je predstavljena kao super mama, ali je također evaluirana kao manje kompetentna od Clinton.

Vrsta predrasude zavisi od toga da li žene krše opisne ili propisane norme. Opisne norme su uvjerenja o stvarnim razlikama između žena i muškaraca, odnosno kakve žene i muškarci **jesu**, a u posljednjem slučaju Palin je ta koja krši opisne norme ponašanja u liderskoj ulozi (jedan od medijskih momenata za vrijeme njene kampanje za potpredsjednicu SAD-a je bio natpis da je njena haljina „više lijepa nego moćna“). Propisane norme su uvjerenja o poželjnim razlikama između žena i muškaraca, odnosno kakve žene i muškarci

¹⁷ Gervais, S.J. i Hillard, A.L. (2011). A Role Congruity Perspective on Prejudice Toward Hillary Clinton and Sarah Palin. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 11, No. 1, 2011, pp. 221-240.

trebaju da budu – u posljednjem slučaju Clinton je ta koja krši propisane norme ponašanja u rodnoj ulozi, obzirom da se ne uklapa u stereotip o ženskim rodnim ulogama. S tim u vezi, Palin se percipira kao više ženstvena nego Clinton, dok se Clinton percipira kao bolja liderka nego Palin.

Još jedno značajno istraživanje je vezano za mješoviti model stereotipa¹⁸ prema kojem ljudi imaju običaj da evaluaciju vrše prema srdačnosti (nivo do kojeg evaluirana osoba doprinosi ili ugrožava ciljeve grupe) i kompetentnosti (nivo do kojeg evaluirana osoba učinkovito ispunjava ciljeve). Žene se tako percipiraju kao ili srdačne ili kompetentne, ali ne oboje. Na primjer, feministkinje i žene kojima je podjednako važna karijera kao i drugi segmenti života smatraju se kompetentnima, ali ne i srdačnima, i za ovakve žene se često veže „iron maiden“ stereotip, odnosno stereotip „čelične dame“ (Thatcher, Clinton, Merkel itd.). S druge strane su npr. domaćice koje su srdačne, ali ne i kompetentne i za ovakve žene se često veže stereotip majčinstva i seksualnog objekta (Palin).

Prethodno spomenuto istraživanje je pokazalo da ovi stereotipi utiču na vjerovatnoću glasanja jer ljudi, odnosno birači i biračice, evaluiraju žene kao ostvarene ili potencijalne liderke. Na ovaj način rodni stereotipi preovladavaju kod ljudi s tradicionalnim rodnim ponašanjem, a većinom muškarci posjeduju tradicionalne stavove iz razloga što su oni češće zabrinuti za poštivanje i kršenje rodni uloga nego su to žene – muškarci doživljavaju veću prijetnju u slučaju ponašanja koje se ne podudara s njihovim rodnim ulogama, odnosno netipičnog ponašanja muškaraca te su oni ti koji će se često upustiti u ponovno uspostavljanje, odnosno vraćanje svoje muškosti. Iz tog

¹⁸ Fiske, S. T., Cuddy, A. J., Glick, P., i Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878–902.

razloga, muškarci će percipirano stereotipno maskulinizirane žene češće evaluirati negativno zbog kršenja tradicionalnih rodnih uloga, a samim time će rjeđe podržati žene kandidatkinje. S druge strane, pozitivno će evaluirati žene koje ispunjavaju svoje rodne uloge, ali kako smo vidjeli ranije, te žene će uglavnom biti percipirane kao manje kompetentne. Tako će, prema teoriji o opravdanosti sistema, muškarci pozitivnije evaluirati žene koje podržavaju postojeću strukturu moći za razliku od onih žena koje je izazivaju.

2.2. Odnos rodnih ženskih i liderskih uloga na Balkanu

Relevantno istraživanje o stavovima o ženama u politici je urađeno 2012. godine u Crnoj Gori.¹⁹ Između ostalog, rezultati su pokazali da liderstvo, kao kvalitet tipičnog političara, ali ne i političarke, ističe veliki broj građana_ki. S druge strane, građani_ke češće navode i da je tipičan političar nepravedan i da ne uliva povjerenje, dok tipičnoj političarki ne pripisuju date osobine. Mana koja se pripisuje tipičnoj političarki, ali ne i političaru, jeste nesamostalnost u donošenju odluka. Naime, izgleda da se tipični političari percipiraju kao vođe, a političarke kao da uvijek zavise od nekoga i ne mogu same odlučivati. Ipak, građani_ke će češće izraziti nepovjerenje u političare i smatrati ih nepravednima.

Ako se posmatraju prosječne ocjene atributa kojima se opisuju tipični političari i političarke, statistički značajne razlike u ocjenama u korist muškaraca su registrovane u pogledu sigurnosti u sebe, samostalnosti

¹⁹ Kurčubić, P., Uljarević, M., Delić, A., Jakić, J., Stojadinović, T., Lazić, M., Gavrilović, A., Maletin Uljarević, B., Raičević, V., i Tošković, C. (2012). Žene u politici. Podgorica: Ipsos Strategic Marketing.

u donošenju odluka, liderskih sposobnosti, odlučnosti, hrabrosti, čvrstine prema drugima i ubjedljivosti. S druge strane, političarke su percipirane kao osobe koje razumiju potrebe i probleme običnih ljudi, kao iskrene i pravične i kao osobe koje brinu o drugima znatno više od političara. Dalje, ako se posmatraju ovi rezultati na nivou subpopulacija definisanih spolom, uočava se pristrasnost u ocjenama političara_ki sopstvenog spola.

Muškarci daju prednost političarima po pitanju sigurnosti u sebe, dostupnosti običnim ljudima, energičnosti, povjerenja, čvrstog odnosa prema drugima, ubjedljivosti, spremnosti podnošenja kritike, hrabrosti, odlika dobrog državnika, snage karaktera, liderskih sposobnosti i samostalnosti u donošenju odluka. Žene prednost daju političarkama kada je u pitanju dostupnost običnim ljudima, povjerenje, briga o drugim ljudima, spremnost da se saslušaju drugačija mišljenja, spremnost prihvatanja kritike, pravičnost i, na kraju, iskrenost. Za razliku od muškaraca, makar po pitanju jednog skupa osobina, žene znatno bolje ocjenjuju političare od političarki; Radi se o osobinama dobrog_e lidera_ke, koje i žene u većoj mjeri pripisuju političarima nego političarkama. Ocjene koje političari dobijaju od muškaraca i žena gotovo da se i ne razlikuju, što nikako nije slučaj kada se posmatraju ocjene koje dobivaju političarke od strane muškaraca i žena. Naime, po svim atributima, muškarci znatno lošije ocjenjuju političarke nego što to rade žene.

Žene i muškarci se vide podjednako uspješnima u svim oblastima u kojima su žene napravile iskorak u crnogorskom društvu, npr. na pozicijama kao što su sudija_tkinja, zastupnik_ca u općinskom vijeću, tužitelj_ica, pomoćnik_ca ministra, poslanik_ca, državni_a sekretar_ka, direktor_ica javnog preduzeća i predsjednik_ica (odnosno načelnik_ca) općine. Mala razlika u korist muškaraca je evidentna i na pozicijama

ministara i predsjednika političkih stranaka. Jedine dvije funkcije za koje građani_ke smatraju da bi bile uspješnije obavljane od strane muškaraca jesu funkcije predsjednika države i predsjednika Vlade.

Slično kao i kod ocjena atributa tipičnih političara i političarki, muškarci smatraju da bi muškarci bili uspješniji od žena u vršenju svih testiranih funkcija, a najmanju prednost daju muškarcima kad su u pitanju dvije funkcije koje trenutno dominantno pripadaju ženama u Crnoj Gori, a to su sudije i tužioc. Žene vide muškarce kao potencijalno uspješnije gotovo u svim oblastima osim na pozicijama pomoćnika_ca ministara, u tužilaštvima i sudstvu, a prednost koju žene daju muškarcima kad se posmatraju pozicije zastupnika u lokalnim skupštinama je minimalna.

Analiza stepena demokratičnosti po različitim socijaldemokratskim grupama jasno pokazuje da su žene demokratičnije od muškaraca, odnosno da u većoj mjeri njeguju stavove i vrijednosti poput ravnopravnosti, tolerancije, poštivanja ljudskih prava i principa na kojima počiva demokratski uređena država i društvo. U prosjeku, viši stepen demokratičnosti pokazuju mlađe osobe, s višim stepenom obrazovanja koje žive u urbanim područjima. Osim toga, uticaj na stepen demokratičnosti ima i region u kojem osoba živi, kao i nacionalnost. Pokazalo se da su više demokratične osobe sklonije podržati veće učešće žena u političkom procesu, da su spremnije prihvatiti ženu predsjednicu ili premijerku, da ne pokazuju tendenciju da vjeruju da je politika „muška“ profesija – čak suprotno, češće od prosjeka populacije vjeruju da žene poslanice jednako uspješno ili čak uspješnije obavljaju posao od svojih muških kolega. Osim toga, kada zamišljaju idealnog_u političara_ku češće ga_je vide kao ženu nego što to čini opća populacija.

2.3. Zaključak

Da bi žena bila izabrana na određenu poziciju, ona mora balansirati arhetipne maskuline karakteristike koje predstavljaju dobrog i sposobnog lidera s pažljivošću i nježnošću koje se očekuju od žena. Ono što nama treba u ovom momentu jesu žene koje osporavaju i ne priznaju ove stereotipe te redefinišu značenjeriječi liderka. Podaci koji su dobijeni i analizirani u studiji o učešću žena u politici Crne Gore itekako su relevantni i za kontekst Bosne i Hercegovine, obzirom na zajedničku prošlost ove dvije države i poprilično slična tradicionalna shvatanja roda i rodnih uloga koja proizvode skoro identične predrasude prema liderkama. Stoga, ovakvo istraživanje je neophodno sprovesti i u Bosni i Hercegovini u cilju efikasnijeg zagovaranja za veće učešće žena u političkom i javnom životu Bosne i Hercegovine.

3. POLITIČKA PARTICIPACIJA ŽENA U KONTEKSTU OPĆIH IZBORA 2014.

3.1. Zagovaranje veće političke participacije žena

Predizborna kampanja u BiH za Opće izbore održane 12. oktobra 2014. godine se nije mnogo razlikovala od prethodnih predizbornih kampanja. Kao i do sada, najčešće reakcije na predizbornu kampanju su „ista obećanja“, „isti političari“ te „uzaludno trošenje novca“.²⁰ Kada je u pitanju pozicioniranost žena na kandidatskim listama za Opće izbore 2014. godine, ona je rezultat organizovanih aktivnosti civilnog sektora u kontekstu unapređenja društveno-ekonomskog položaja žena u bh. društvu. Pored toga, u predizbornom ciklusu se izdvajala aktivna promocija uloge žena u politici, ali ne od strane političkih subjekata nego od strane civilnog sektora.

Na primjer, Udruženje Vesta iz Tuzle je implementiralo šestomjesečni projekat pod nazivom „Žene u politici – za održive i dugoročno orijentirane promjene“, koji se bazira na zagovaračkim aktivnostima glede jednakopravnog pristupa i većeg učešća žena u politici.²¹ Pomenuta inicijativa je vrhunac svojih aktivnosti predstavila organizovanjem konferencije u Tuzli pod istim nazivom u saradnji sa Klubom parlamentarki FBiH. Poruka ove konferencije bila je poziv glasačima_cama da na Općim izborima daju svoje povjerenje ženama.²²

20 Lakić, M. (2012). Žene nisu dekor u politici. Novinar.Me. Dostupno na: <http://novinar.me/index.php/drustvo/item/536-zene-nisu-dekor-u-politici>

21 Udruženje Vesta (2014). Udruženje Vesta započelo kampanju u okviru projekta „Žene u politici – za održive i dugoročno orijentirane promjene“. Dostupno na: <http://www.vesta.ba/en/node/1488>

22 Udruženje Vesta (2014). Održana Konferencija „Žene u politici - za održive i dugoročno orijentirane promjene“. Dostupno na: <http://www.vesta.ba/bs/node/1512>

Sarajevski otvoreni centar (SOC) je još jedna nevladina organizacija koja već dugi niz godina radi na zagovaranju većeg učešća žena u politici, a u susret Općim izborima 2014. godine SOC je objavio i kratki izvještaj o položaju žena u politici u BiH.²³ U pomenutom izvještaju je obrađeno učešće žena na Općim izborima 2010. godine kao i aktivnosti koje su preduzete u posljednjem četverogodišnjem izbornom ciklusu. Pored navedenog izvještaja, izrađena je i ova studija o učešću žena u politici u BiH pod vodstvom Fondacije CURE. Pored toga, članice Ženske mreže BiH širom Bosne i Hercegovine organizovale su ulične akcije povodom Općih izbora 2014, s namjerom podstreka što većem broju žena da se upoznaju saradom i platformama političkih stranaka u BiH.²⁴

Kada je u pitanju učešće države BiH u zagovaranju za veću ulogu žena u političkom životu, bitno je napomenuti da se u maju 2014. godine u Sarajevu održao „Forum o ravnopravnosti spolova u političkim strankama“ u organizaciji Agencije za ravnopravnost spolova BiH (ARS BiH) i Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, uz podršku Misije OSCE-a.²⁵ Ovaj događaj je bio direktna posljedica memoranduma između Agencije za ravnopravnost spolova BiH i Misije OSCE-a u BiH o zajedničkoj inicijativi pod nazivom „Opredijeljenost političkih stranaka za ravnopravnost spolova u BiH“.²⁶ Ova inicijativa imala je za cilj pomoći političkim strankama da uz podršku lidera političkih stranaka sprovedu princip ravnopravnosti spolova kroz konkretne mjere u svojim statutima,

23 Cijela studija Stranke, izbori, parlamenti: Žene u politici u Bosni i Hercegovini – Priča u brojkama autorice Marine Veličković dostupna na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/09/marina-bos.pdf>

24 Ženska mreža (2014). ŽMBiH organizuje ulične akcije širom BiH povodom predstojećih izbora. Dostupno na: <http://zenskamreza.ba/zmbih-organizuje-ulicne-akcije-sirom-bih-povodom-predstojecih-izbora/>

25 Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Izjava o opredijeljenosti. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=1910>

26 Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Potpisan Memorandum o razumijevanju s OSCE. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=1784>

programima i praksama imenovanja na unutarstranačke i vanstranačke funkcije te da se kroz obuke, koje je sprovodila Agencija, stvore mogućnosti da kandidatkinje prošire svoju mrežu kontakata i uticaja u predizbornom periodu.²⁷ Tako su do kraja septembra 2014. godine, ARS BiH i OSCE završili ciklus od sedam radionica, sa preko 100 kandidatkinja, koje su kandidovane na Općim izborima 2014. godine i to iz stranaka SDP, Naša stranka, Socijalistička partija RS, SDA, PDP, HDZ, HDZ 1990, SNS, SBB, Stranka ZA BiH i SDS.²⁸

Ovom prilikom je Agencija za ravnopravnost spolova BiH kreirala profil kandidatkinje na Općim izborima 2014. analizom upitnika koji je ispunilo 107 polaznica sedam radionica:

Prosječna političarka koja se kandiduje na Općim izborima 2014. godine u prosjeku ima 38 godina, udata je i ima dvoje djece te je završila dodiplomski studij. Na prošlim Općim izborimabila je kandidirana za Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, dok je na ovim izborima kandidat [sic] ispred svoje političke partije za Skupštinu kantona. Nalazi se na šestom mjestu na kandidatskoj listi. Do sada nije bila imenovana na neku funkciju ispred svoje političke partije. Članica je organizacije žena u svojoj političkoj partiji i smatra da podršku koju žene unutar te organizacije dobivaju nije dovoljna: „iako podrška postoji, smatram da bi trebala biti mnogo veća“. Ona smatra da „žene mogu mnogo toga uraditi, ali nisu dovoljno nagrađene za svoj rad i trud“. Najvećim izazovom smatra „dominantan položaj muškaraca u odnosu na žene“.²⁹

27 Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Izjava o opredijeljenosti. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=1910>

28 Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Unapređeni kapaciteti preko 100 kandidatkinja. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=2555>

29 Agencija za ravnopravnost spolova i OSCE (2014). Sažetak izvještaj sa radionica – Jednodnevna napredna obuka za kandidatkinje na Općim izborima 2014, str. 5. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/09/IZVJESTAJ-SA-RADIONICA.pdf>

3.2. Udio žena na kandidatskim listama za opće izbore 2014. godine³⁰

Kada su u pitanju same liste, izdvajaju se tri najveća problema: (1) za žene su rezervisana uglavnom druga mjesta na listama, (2) u odnosu na muškarce, nesrazmjerno je mali broj žena nositeljica stranačkih listi, i (3) muškarci dominiraju na čelu kompenzacijskih listi.

Učešće žena na stranačkim listama za državni Parlament je najčešće variralo između 40% i 43%, s tim da su Stranka dijaspore BiH i Novi pokret BiH imali najmanje žena na listama - 25% i 20%, zatim koalicija Snaga BiH - HSP BiH - DSI – BNS sa 36,84% žena na listama, koalicija Demokratski narodni savez DNS - NS – SPS sa 37,50% žena na listama, HDZ 1990 37,84%, Stranka za BiH 37,93%, koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg-Bosne 38,46%, Stranka pravedne politike 38,88% žena na listama. S druge strane, najveći udio žena na listama su imali Laburisti i to 66,66% žena, a odmah potom Naša stranka sa 55,50% žena na listama.³¹ Od svih političkih stranaka koje su učestvovala u izboru za državni Parlament, kod osam stranaka su žene bile na čelu liste, i to kod stranke Zajedno za promjene (jedna žena na čelu liste od ukupno osam listi), SNSD - Milorad Dodik (jedna žena na čelu liste od ukupno šest listi), Unija socijaldemokrata (dvije žene na čelu liste od ukupno osam listi), Demokratska fronta (jedna žena na čelu liste

30 Statistički podaci o udjelu žena na kandidatskim i kompenzacijskim listama za Predstavnički dom Parlamentarne Skupštine BiH, Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH i Narodnu Skupštinu Republike Srpske su dobiveni „ručnim“ brojanjem kandidata i kandidatkinja na pomenutim listama, obzirom da ne postoje službeni statistički podaci od strane Centralne izborne komisije (CIK) Bosne i Hercegovine, odnosno bilo kojeg drugog državnog organa. S tim u vezi, autorica naglašava da su moguća minimalna odstupanja od stvarnih podataka, obzirom da se na kandidatskim i kompenzacijskim listama ne navodi spol kandidata_kinja, te da se vodila imenima kojima se u bh. narodima imenuju osobe muškog, odnosno ženskog spola, uz dodatnu provjeru tamo gdje je to bilo neophodno.

31 Centralna izborna komisija (2014). Ovjerenе kandidatske liste za učešće na Općim izborima koji se održavaju 12. oktobra 2014. godine i kompenzacijske liste kandidata. Dostupno na: <http://www.izbori.ba/>

od ukupno pet listi), HDZ 1990 (jedna žena na čelu liste od ukupno pet listi), Novi pokret (jedna žena na čelu liste od ukupno tri liste), i koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg-Bosne (četiri žene na čelu liste od ukupno sedam listi). Laburisti BiH su na čelu obje kandidatske liste za državni Parlament imali žene. Ukupan udio nositeljica ovjerenih kandidatskih listi za državni Parlament je iznosio tek 10,57%. Za više detalja, pogledati tabelu 1.³²

Politička partija	%	Ž:M	Na čelu liste Ž:M
Lista nezavisnih kandidata	0	0:1	0:1
Novi pokret BiH	20,00	1:5	1:2
Stranka dijaspore BiH (SDBiH)	25,00	2:6	0:4
Snaga BiH - HSP BiH - DSI - BNS	36,84	7:12	0:6
Demokratski narodni savez DNS - NS - SPS	37,50	9:15	0:3
Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) 1990	37,84	14:23	1:4
Stranka za BiH (SBIH)	37,93	11:18	0:5
HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg-Bosne	38,46	20:32	4:3
Stranka pravedne politike (SPP)	38,88	7:11	0:3
Stranka demokratske aktivnosti (ASDA)	40,00	4:6	0:2
Hrvatski savez HKDU - HRAST	40,00	4:6	0:2
Bosanskohercegovačka patriotska stranka (BPS) - Sefer Halilović	40,42	19:28	0:7
Narodna stranka Radom za boljitak (NS RZB)	41,17	14:20	0:5
Savez za bolju budućnost (SBB) - Fahrudin Radončić	42,22	19:26	0:5

32 Ibidem

Demokratska fronta – Željko Komšić (DF)	41,30	19:27	1:4
Srpska napredna stranka (SNS)	41,66	10:14	0:3
Srpska demokratska stranka (SDS)	41,66	10:14	0:3
Socijaldemokratska partija (SDP)	41,79	28:39	0:8
Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) - Milorad Dodik	41,93	13:18	1:5
Stranka demokratske akcije (SDA)	42,42	28:38	0:8
Zajedno za promjene (SPP, DNZ-BiH, SPU, SDU, LDS i SUND)	42,86	18:24	1:7
Komunistička partija (KP)	42,86	3:4	0:3
Socijalistička partija (SP)	43,48	10:13	0:3
Unija socijaldemokrata BiH (USD)	43,48	10:13	2:6
Bosanska stranka (BOSS) - Mirnes Ajanović	43,75	7:9	0:4
PDP - NDP	46,15	12:14	0:3
Naša Stranka (NS)	55,50	5:4	0:1
Laburisti BiH	66,66	2:1	2:0
UKUPNO Udio žena na listama – 40,96% Odnos žena i muškaraca na listama – 306:441 Ukupno kandidata_kinja – 747 Udio žena na čelu liste – 10,57% Odnos žena i muškaraca na čelu liste – 13:110 Ukupno listi – 123			

Tabela 1: Učešće žena na ovjerenim kandidatskim listama za Parlamentarnu skupštinu BiH

Udio žena na kompenzacijskim listama za državni Parlament je bio nešto veći od udjela žena na ovjerenim kandidatskim listama (43,46%), s tim da se razlikovala spolna struktura nosilaca_teljica kompenzacijskih listi Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine BiH koju je činilo 27,27% žena.³³

33 Ibidem

Udio žena na stranačkim listama za Federalni parlament je iznosio 43,60%, i išao je do 66,67% sa listama Prve stranke, a slijedile su je Naša stranka, Novi pokret BiH i Hrvatski savez HKDU-HRAST sa 50% žena na kandidatskim listama. Najmanji udio žena na kandidatskim listama za Federalni parlament su imali Laburisti (28,57%), SNSD – Milorad Dodik (31,58%), Stranka demokratske aktivnosti (36,84%), Stranka dijaspore (37,04%), Koalicija za promjene SNS – NDP (37,50%) i koalicija Snaga BiH - HSP BiH - DSI – BNS (39,70%). Žene su činile 16,04% nosilaca_ teljica listi za Federalni parlament. Za više detalja, pogledati tabelu 2.³⁴

Politička partija	%	Ž:M	Na čelu liste Ž:M
Lista nezavisnih kandidata	/	0:1	/
Srpska demokratska stranka (SDS)	0,00	0:1	0:1
Nova Srpska - NS	0,00	0:1	0:1
Laburisti BiH	28,57	2:5	1:1
Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) - Milorad Dodik	31,58	6:13	1:7
Stranka demokratske aktivnosti (ASDA)	36,84	7:12	0:4
Stranka dijaspore BiH (SDBiH)	37,04	10:17	1:6
Koalicija za promjene SNS - NDP	37,50	3:5	0:1
Snaga BiH - HSP BiH - DSI - BNS	39,70	27:41	1:10
Komunistička partija (KP)	40,00	6:9	1:4
Regionalni demokratski savez (RDS) Tuzla	41,66	5:7	0:1
Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) 1990	41,89	31:43	2:9
Narodna stranka Radom za boljitak (NS RZB)	42,55	40:54	5:7
Stranka demokratske akcije (SDA)	42,73	50:67	1:10

34 Ibidem

Unija socijaldemokrata BiH (USD)	42,85	18:24	2:6
HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg-Bosne	43,48	40:52	1:11
Socijaldemokratska partija (SDP)	43,75	56:72	2:10
Savez za bolju budućnost (SBB) - Fahrudin Radončić	43,86	50:64	0:10
Demokratska fronta – Željko Komšić (DF)	43,96	51:65	3:8
Zajedno za promjene (SPP, DNZ-BiH, SPU, SDU, LDS i SUND)	44,76	47:58	0:12
Stranka za BiH (SBIH)	45,35	39:47	1:11
Bosanska stranka (BOSS) - Mirnes Ajanović	48,88	22:23	1:7
Bosanskohercegovačka patriotska stranka (BPS) - Sefer Halilović	49,35	38:39	0:10
Hrvatski savez HKDU - HRAST	50,00	10:10	2:2
Novi pokret BiH	50,00	8:8	2:4
Naša Stranka (NS)	50,00	15:15	1:3
Prva stranka	66,66	2:1	2:1
UKUPNO Udio žena na listama – 43,60% Odnos žena i muškaraca na listama – 583:754 Ukupno kandidata _kinja – 1.337 Udio žena na čelu liste – 16,04% Odnos žena i muškaraca na čelu liste – 30:157 Ukupno listi – 187			

Tabela 2: Učešće žena na ovjerenim kandidatskim listama za Parlament Federacije BiH

Udio žena na kompenzacijskim listama za Federalni parlament bio je poprilično sličan situaciji na kandidatskim listama (42,44%), s tim da se razlikovala spolna struktura nosilaca _iteljica kompenzacijskih listi za Federalni parlament koju je činilo 4,35% žena.³⁵

35 Ibidem

Udio žena na stranačkim listama za Narodnu skupštinu Republike Srpske se u mnogome nije razlikovao od udjela žena na listama za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH i Federalni parlament, i iznosio je 41,45%. Kretao se od 31,25% žena na listama HDZ 1990 do 50% žena na listama Složne narodne stranke i Partije ekonomske i socijalne pravde. Iza posljednje dvije navedene partije su bile koalicija HDZ BIH, HSS, HKDU BIH, HSP HERCEG BOSNE sa 45,94% žena na listama, DNS-Demokratski narodni savez-NS-SRS sa 44,44%, Zajedno za promjene (SPP-SDU-DNZ-LDS) sa 44,40%, te Seljačka stranka sa 44,26% žena na listama. Žene su činile 9,14% nosilaca_teljica listi za Narodnu skupštinu Republike Srpske. Za više detalja, pogledati tabelu 3.³⁶

Politička partija	%	Ž:M	Na čelu liste Ž:M
HDZ 1990	31,25	5:11	1:7
Unija socijaldemokrata – Unija za sve nas	33,33	1:12	0:2
Komunistička partija	33,33	4:8	0:3
Prva stranka	33,33	2:4	0:3
BOSS	33,33	1:2	1:2
Demokratska stranka invalida BiH	40,00	4:6	1:2
Domovina	40,86	38:55	0:9
Stranka pravedne politike	41,46	34:48	1:8
Borci za novu politiku	41,77	33:46	1:8
Partija demokratskog progresa – PDP	41,90	44:61	0:9
Socijaldemokratska partija BiH – SDP BiH	42,39	39:53	1:8
Narodni demokratski pokret – NDP	42,45	45:61	0:9

36 Ibidem

Socijalistička partija	42,59	46:62	0:9
Srpska demokratska stranka – SDS/ Penzioneri – PUP/Radikali – SRS RS	42,59	46:62	0:9
Za pravdu i red – Lista Nebojše Vukanovića	42,85	15:20	1:6
Bosanskohercegovačka patriotska stranka (BPS) - Sefer Halilović	42,85	3:4	0:2
Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) - Milorad Dodik	43,51	47:61	0:9
Srpska napredna stranka – SNS	43,56	44:57	0:9
Snaga naroda	43,90	18:23	2:5
Seljačka stranka	44,26	27:34	3:4
Zajedno za promjene (SPP-SDU- DNZ-LDS)	44,40	8:10	1:5
DNS – Demokratski narodni savez – NS – SRS	44,44	48:60	0:9
HDZ BIH, HSS, HKDU BIH, HSP HERCEG BOSNE	45,94	17:20	1:4
Složna narodna stranka	50,00	15:15	1:4
Partija ekonomske i socijalne pravde	50,00	6:6	0:4
UKUPNO Udio žena na listama – 41,45% Odnos žena i muškaraca na listama – 590:801 Ukupno kandidata _kinja – 1.381 Udio žena na čelu liste – 9,14% Odnos žena i muškaraca na čelu liste – 15:149 Ukupno listi – 164			

Tabela 3: Učešće žena na ovjerenim kandidatskim listama za
Narodnu skupštinu Republike Srpske

Udio žena na kompenzacijskim listama za Narodnu skupštinu Republike Srpske je bio nešto veći nego na kandidatskim listama (44,74%). Na čelu 23 kompenzacijske liste za Narodnu skupštinu nije bilo niti jedne žene.³⁷

³⁷ Ibidem

3.3. Zastupljenost žena u predizbornoj kampanji 2014. godine

Kada se radi o predizbornoj kampanji, mediji su se u izboru priloga uglavnom oslanjali na ponudu političkih subjekata i njihovih izbornih štabova. Rezultat toga je neravnomjerna medijska zastupljenost kandidatkinja u odnosu na kandidate. Stoga se može reći i da su mediji propustili mogućnost da doprinesu boljoj promociji žena u predizbornoj kampanji. Pored činjenice da žene nisu bile na naslovnim stranicama niti su dominirale unutrašnjim stranicama štampanih medija, a kada su i dobile prostor, skoro uvijek su bile u drugom ili trećem planu, istraživanje Udruženja Infohouse³⁸ je pokazalo da su mediji pisali o samo 176 kandidatkinja od ukupno 3.276 kandidatkinja iz 98 političkih subjekata, odnosno o 5,37% žena koje su se kandidovale na Opštim izborima 2014. godine. O političkim kandidatkinjama se najviše pisalo u Oslobođenju (26% od ukupnog broja analiziranih objava), Dnevnom listu (22%) i u Nezavisnim novinama (20%).³⁹ Autorice ova analize navode da je 28% ovih objava štampano na 1/8 stranice, dok je svega 9% objava zauzimalo više od jedne stranice teksta. Žene su zauzele samo 12 naslovnica od svih analiziranih izdanja, od čega je 10 naslovnica zauzela jedna žena – premijerka Željka Cvijanović.⁴⁰ Također, mediji generalno imaju izrazito neujednačen rodni pristup u navođenju funkcija, titula i zvanja pa se ista osoba u jednom prilogu titulira kao „kandidatkinja“, a u drugom kao „kandidat“ za određenu funkciju. Ovo je naročito izraženo kod navođenja funkcije jedine kandidatkinje za članicu Predsjedništva BiH, kao i sa sintagmom „nosilac liste“.

38 Bečić, E. i Alađuz, Dž. (2014). Žene u politici – Da li je veličina važna? (Analiza načina izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u Bosni i Hercegovini tokom predizborne kampanje). Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE. Dostupno na: http://ba.boell.org/sites/default/files/zene_u_politici_-_da_il_je_velicina_vazna_-_mail-web.pdf

39 Ibidem

40 Ibidem

3.4. Zaključak

Situacija u bh. politici i medijskom prostoru za vrijeme predizborne kampanje potvrđuje zabrinjavajuću činjenicu da smo i dalje podložni stereotipima kreiranim od strane patrijarhalnog društva u kojem živimo, koje političarku ne poznaje i ne priznaje na isti način kao političara. Ipak, jako je bitno da u budućim izbornim ciklusima riješimo tri problema koja su se izdvojila 2014. godine: (1) za žene su bila rezervisana uglavnom druga mjesta na listama, (2) u odnosu na muškarce, nesrazmjerno je mali broj žena bilo na čelu kandidatskih listi, i (3) muškarci su dominirali na čelu kompenzacijskih listi. Političke partije moraju preuzeti odgovornost i pozicionirati žene na kandidatskim i kompenzacijskim listama tako da one imaju veće šanse za izbor. Nije dovoljno samo imati 40% žena na listama, slati ih na edukacije i treninge o predizbornoj kampanji i deklarativno zagovarati rodnu ravnopravnost u svim sferama života. Konkretno mjere moraju biti poduzete i od strane svih političkih subjekata u vidu boljeg pozicioniranja žena na kandidatskim i kompenzacijskim listama, što uključuje i više kandidatkinja na čelima listi te u vidu aktivne, pozitivne, ali i jednake promocije kandidatkinja za vrijeme predizbornih kampanja. One političke opcije koje su bile spremne uticati na pozitivne promjene tako što su promovisale i osnaživale ulogu žena u politici, pokazale su to i svojim rezultatima nakon Općih izbora 2014.

4. REZULTATI OPĆIH IZBORA 2014. GODINE

4.1. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine

Za **Predsjedništvo BiH** se kandidovalo 17 kandidata_kinja, od toga samo jedna žena i to za srpskog člana_icu Predsjedništva, koja nije izabrana. To ipak ne iznenađuje, obzirom na dosadašnju strukturu ovog predstavničkog tijela. Tako Bosna i Hercegovina, od sticanja nezavisnosti, odnosno od prvih Općih izbora 1996. godine pa do danas, u strukturi svog Predsjedništva nikada nije imala niti jednu ženu, a broj kandidatkinja za ovaj saziv je uvijek bio na granicama minimuma.

4.2. Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH

Za **Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH** kandidovalo se 747 kandidata_kinja, od toga 306 žena, odnosno 40,96%. Od toga je 13 žena bilo na čelu liste na kojoj su bile kandidovane, odnosno od ukupno 123 liste za PSBiH, 10,57% njih je na čelu imalo ženu. Prema službenim i konačnim rezultatima, u Predstavnički dom PSBiH je izabrano deset žena (23,81%). Od toga je šest žena izabrano direktno, a četiri su dobile mjesto u PS BiH putem kompenzacijskih mandata. Sedam izabranih žena je iz Federacije BiH,⁴¹ dok su preostale tri izabrane iz Republike Srpske.⁴² Najviše žena je izabrano sa listi Demokratske

41 Sedam predstavnica u PSBiH iz Federacije BiH su: Kapetanović Nermina (SDA), Beganović Mensura (DF), Vajzović Hanka (DF), Gasal-Vražalica Maja (DF), Tomić Monika i Krišto Borjana (koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević i HSP Herceg-Bosne) te Zelenika Diana (HDZ 1990).

42 Tri predstavnice u PSBiH iz Republike Srpske su: Majkić Dušanka (SNSD), Marković Milica

Fronte (DF) – Željko Komšić, te su od ukupno pet izabranih kandidata_kinja sa listi ove partije, tri žene (60%). Po udjelu izabranih žena odmah potom dolazi koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević i HSP Herceg-Bosne sa dvije izabrane žene od ukupno četiri izabrana_e zastupnika_ce (50%), iako je na kandidatskim listama ova koalicija imala samo 38,46% žena, ali i četiri nositeljice listi od ukupno sedam listi ove koalicije. Politička partija koja je osvojila najveći broj zastupničkih mjesta, SDA, od 11 zastupnika_ca ima izabranu samo jednu ženu koja je svoje mjesto u PS BiH dobila putem kompenzacijskog mandata. SBB sa četiri i SDP sa tri osvojena mandata neće imati niti jednu zastupnicu u PS BiH, kao ni četiri političke partije/koalicije koje su osvojile po jedan mandat (BPS, A-SDA, PDP-NDP i DNS-NS-SRS) s izuzetkom HDZ 1990 čiji je jedini osvojeni mandat pripao ženi.

Izbor za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH uglavnom je protekao bez većeg odstupanja od redoslijeda na kandidatskim listama, sa par izuzetaka. Tako rezultati za Izbornu jedinicu 1 (FBiH) iz koje je izabrana samo jedna žena, i to sa liste koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević i HSP Herceg-Bosne, pokazuju da su čak i one žene koje su bile visoko pozicionirane na kandidatskim listama, dobile najmanje glasova. Pozitivan primjer dolazi iz Demokratske fronte, iz koje su u Izornoj jedinici 3 izabrane dvije žene od ukupno tri osvojena mandata, a jedna od njih je mandat osvojila putem kompenzacijske liste, iako je kandidatkinja imala najmanji broj glasova u skladu sa posljednjim mjestom na kandidatskoj listi. S druge strane, SBB, koja iz Izborne jedinice 3 nema izabranu niti jednu ženu, propustila je da to predvidi i ispravi putem kompenzacijske liste. Tako je drugorangirana kandidatkinja imala 15,25% ili 6.288 glasova, ali je trećerangirani kandidat sa 12,79% ili 5.272

(SNSD) i Pandurević Aleksandra (SDS).

glasa putem kompenzacijske liste ušao u PSBiH. U Izornoj jedinici 4, odabir građana_ki je prošao bez većeg odstupanja od pozicija na listama, s izuzetkom Demokratske fronte, iz koje je izabrana nositeljica liste, dok je kandidatkinja koja je na kandidatskoj listi bila na 11. mjestu postigla odličan rezultat kao trećerangirana po izboru, iako nije ušla u PS BiH. Kandidatkinje SDP-a su u Izornoj jedinici 4 postigle dobre rezultate, iako nisu ušle u PSBiH. Kandidatkinje koje su na kandidatskim listama bile rangirane na osmom i jedanaestom mjestu postigle su odlične rezultate kao druga i četvrta po izboru. Obrnuta situacija je sa kandidatkinjom SDA iz Izorne jedinice 5 u kojoj je druga kandidatkinja na listi postigla loš rezultat kao sedma po izboru.

Rezultati iz drugog entiteta nisu znatno drugačiji. Ukupno tri izabrane žene iz ovog entiteta dolaze iz dvije političke partije: SNSD i SDS. U Izornoj jedinici 1 izabrana je jedna žena sa liste SNSD-a, dok je kandidatkinja SDS-a, koja je bila na osmom mjestu na kandidatskoj listi postigla dobar rezultat kao trećerangirana po izboru, iako to nije bilo dovoljno da uđe u PSBiH. U Izornoj jedinici 2 zabilježen je loš rezultat za žene, gdje se u dva slučaja desilo da kandidatkinja koja je druga na listi bude četvrta po izboru građana_ki (slučaj sa SDS-om i koalicijom DNS-NS-SRS). Pozitivan primjer dolazi iz SNSD-a, gdje je kandidatkinja koja je bila četvrta na listi a peta po izboru, putem kompenzacijske liste ušla u PSBiH. U izornoj jedinici 3, kandidatkinje SNSD-a koje su bile druga i peta na listi postigle su jako niske rezultate te su rangirane sedma i osma po izboru od ukupno osam kandidata_kinja na listi. Pozitivan primjer iz Izorne jedinice 3 dolazi iz SDS-a, iz koje je druga kandidatkinja na listi direktno izabrana u PSBiH, preskočivši pri tome kolegu koji je nosilac liste. Još jedan pozitivan primjer je kandidatkinja SDA, koja je po izboru građana_ki druga, uprkos lošoj poziciji na listi gdje je bila sedma.

4.3. Parlament Federacije BiH

Za **Parlament Federacije BiH** se kandidovalo 1.337 kandidata_kinja, od čega 583 žene, odnosno 43,60%. Od ovog broja, njih 30 se nalazilo na čelu liste na kojoj su bile kandidovane, odnosno od ukupno 187 listi za Parlament FBiH, 16,04% njih je na čelu imalo ženu. Prema službenim i konačnim rezultatima, u Parlament FBiH je izabrana 21 žena (21,43%).⁴³ Od ovog broja, 12 žena je izabrano direktno, a devet njih su dobile mjesto u Parlamentu FBiH putem kompenzacijskih mandata. Procentualno gledano, najviše žena je izabrano sa listi Laburista BiH (100%), potom Stranke za BiH (33,33%), a zatim DF (28,57%) te SBB-a i BPS-a (po 25%). Brojčano, najveći broj izabranih žena dolazi iz SDA (šest zastupnica), potom iz SBB-a i DF-a (po četiri zastupnice) te iz koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević i HSP Herceg-Bosne (tri zastupnice). Po jednu zastupnicu u Parlamentu FBiH će imati SDP, BPS, Stranka za BiH i Laburisti BiH, dok HDZ 1990 sa osvojenom četiri mandata, A-SDA sa osvojenom dva mandata, i Naša stranka sa jednim mandatom neće imati svoje zastupnice u Parlamentu FBiH.

⁴³ Izabrane predstavnice u Parlamentu FBiH su: Pirić Elzina, Čenanović Aiša, Pojskić Belma, Zuko Kenela, Mutap Emina i Zahirović Nermina iz SDA, Marjanović Zana, Šestić-Begović Anela, Hadžić Azra i Duraković-Hadžiomerović Jasna iz SBB, Kratina Alma, Kunovac Amra, Haračić Amra i Galić Suzana Franjka iz DF, Katić Darijana, Josipović Slavica i Džambas Zdenka iz koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević i HSP Herceg-Bosne, Zubić Jasmina iz SDP, Halilović Mirela iz BPS, Hadžiahmetović Azra iz SBiH te Đogić Elma ispred Laburista BiH.

4.4. Narodna skupština Republike Srpske

U **Narodnu skupštinu Republike Srpske** izabrano je 13 žena, odnosno 15,66%, od čega je njih pet izabrano direktno, sedam putem kompenzacijskih mandata, a jedna preraspodjelom mandata, s obzirom na to da je nedostajao jedan mandat za poslanike_ice iz reda hrvatskog naroda.⁴⁴ Procentualno gledano, najviše žena je izabrano s listi koalicije DNS-NS-SRS (25%), a najmanje s listi PDP-a (0%). Brojčano, najveći broj izabranih žena dolazi iz SNSD-a (šest zastupnica), potom iz koalicije DNS-NS-SRS i koalicije SDS-PUP-Radikali SRS RS (po dvije zastupnice), dok iz koalicije Domovine, Narodnog demokratskog pokreta i Socijalističke partije dolazi po jedna zastupnica. Jedina politička opcija koja u Narodnoj skupštini neće imati svoju zastupnicu je PDP, iako je ova partija osvojila ukupno sedam mandata.

4.5. Skupštine kantona

Udio žena u novoizabranim kantonalnim skupštinama iznosi 18,71%, i varira od kantona do kantona. Tako je najmanji udio žena u **Skupštini Livanjskog kantona**, gdje će žene činiti 4% skupštinskih zastupnika_ica – od ukupno 25 zastupnika_ica, samo je jedna žena.⁴⁵ Iza Livanjskog slijedi **Skupština Unsko-sanskog kantona**, gdje će žene činiti 6,66% skupštinskih zastupnika_ica – od ukupno 30 zastupnika_ica samo su dvije

⁴⁴ Izabrane predstavnice u Narodnoj skupštini Republike Srpske su: Savić Dušica, Tešanović Gordana, Kelečević Snježana, Lovrić Milica, Stojičić Željka i Jungić Vesna iz SNSD, Karadžić-Jovičević Sonja i Nikolić Slađana ispred koalicije SDS-PUP-Radikali SRS RS, Stevanović Spomenka i Petrić Neda ispred koalicije DNS-NS-SRS, Lovrić Ivana iz koalicije Domovina, Andrić Zorka iz Narodnog demokratskog pokreta i Gojković Zdenka iz Socijalističke partije.

⁴⁵ Jedina zastupnica u Skupštini Livanjskog kantona je Batarilo Anita, predstavnica koalicije HDZ BIH, HSS, HKDU BIH, HSP HERCEG BOSNE koja je u ovoj Skupštini osvojila 9 mandata.

žene.⁴⁶ SDA sa osvojenih 11 mandata neće imati niti jednu zastupnicu, kao ni drugo rangirana koalicija A-SDA-KSPZ ZAJEDNO ZA USK sa pet osvojenih mandata. Treća je **Skupština Bosansko-podrinjskog kantona**, gdje će žene činiti 16% skupštinskih zastupnika_ca – od ukupno 25 zastupnika_ca, četiri su žene.⁴⁷ SBB, sa osvojenih pet mandata, koja ima najveći broj osvojenih mandata iza SDA sa osvojenih šest mandata, neće imati svoju zastupnicu u ovoj Skupštini. Slijedi **Skupština Srednjobosanskog kantona**, gdje će žene činiti 16,66% skupštinskih zastupnika_ca – od ukupno 30 mandata, pet ih je pripalo ženama.⁴⁸ Političke opcije koje su u ovoj Skupštini osvojile najveći broj mandata, SDA i koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne (po osam mandata, ukupno 16), imaju ukupno tri zastupnice. Bez zastupnice će biti SDP sa četiri osvojena mandata, DF sa tri osvojena mandata te HSP BiH sa samo jednim osvojenim mandatom.

Najveći udio žena je ubjedljivo u **Skupštini Zapadno-hercegovačkog kantona**, gdje žene čine 30,43% skupštinskih zastupnika_ca, odnosno od ukupno 23 mandata, sedam ih je pripalo ženama.⁴⁹ Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne sa najviše osvojenih mandata, njih 14, imat će četiri zastupnice, dok će HDZ 1990 sa četiri osvojena mandata te Narodna stranka Radom za boljitak i HSP Dr. Ante Starčević BiH sa po jednim mandatom, imati po jednu zastupnicu u ovoj Skupštini. Koalicija HSP BiH-DSI sa dva osvojena mandata i Hrvatski

46 Dvije zastupnice u Skupštini Unsko-sanskog kantona su Zulić Nedima (DF) i Šušić Merisa (SBB).

47 Četiri zastupnice u Skupštini Bosansko-podrinjskog kantona su: Obuća Aida i Delizaimović Alma ispred SDA, Velić Edita iz DF te Milović Daliborka ispred Liberalne stranke.

48 Pet zastupnica u Skupštini Srednjobosanskog kantona su: Mahmutbegović Melika i Crnica Halima ispred SDA, Bradara Lidija ispred koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne, Hrustić Edina ispred SBB te Gadža Mateja ispred HDZ 1990.

49 Sedam zastupnica u Skupštini Zapadno-hercegovačkog kantona su: Grbešić Tanja, Kraljević Suzana, Galić Ružica, Lasić Erina ispred koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne, Čuvalo Mirela iz HDZ 1990, Bukmir Bojana iz Narodne stranke Radom za boljitak te Češkić Marija ispred HSP Dr. Ante Starčević BiH.

savez HKDU-HRAST sa jednim osvojenim mandatom neće imati niti jednu zastupnicu u Skupštini Zapadno-hercegovačkog kantona.

Druga skupština po najvećem udjelu žena jeste **Skupština Hercegovačko-neretvanskog kantona**, gdje žene čine 26,66% skupštinskih zastupnika_ca, odnosno od ukupno 30 mandata, osam ih je pripalo ženama.⁵⁰ Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne s najviše osvojenih mandata, njih 11, imat će tri zastupnice, dok će HDZ 1990 sa tri osvojena mandata imati dvije zastupnice. SDA sa sedam osvojenih mandata, SDP sa tri osvojena mandata i DF sa dva osvojena mandata imat će po jednu zastupnicu u ovoj Skupštini. SBB sa tri osvojena mandata i BPS sa jednim mandatom neće imati svoje zastupnice u Skupštini Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Posavski kanton je treći po udjelu žena u novoizabranoj Skupštini. Žene čine 23,81% skupštinskih zastupnika_ca, odnosno pet mandata, od ukupno 21, pripalo je ženama.⁵¹ Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne sa sedam osvojenih mandata imat će tri zastupnice, dok će HDZ 1990 sa jednakim brojem osvojenih mandata (također sedam) imati dvije zastupnice. SDA sa tri osvojena mandata te Posavska stranka, koalicija HSP BiH-DSI, SBB i SDP sa po jednim osvojenim mandatom neće imati svoje zastupnice u ovoj Skupštini.

Skupština Tuzlanskog kantona četvrta je po udjelu žena. Žene čine 22,85% skupštinskih zastupnika_ca, odnosno od ukupno 35 mandata, osam ih je pripalo ženama.⁵² SDA sa najviše osvojenih mandata, njih

50 Osam zastupnica u Skupštini Hercegovačko-neretvanskog kantona su: Raguž Ivona, Dujmović Zora i Martinović Andrea ispred koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne, Dilberović Elvira ispred SDA, Cvitanović Lidija i Anđelić Mara ispred HDZ 1990, Saradžić Vesna iz SDP i Tadić-Jakovljević Ana-Marija iz DF.

51 Pet zastupnica u Skupštini Posavskog kantona su: Čulap Nada, Vukić Ružica i Leovac Anka ispred koalicije HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne, te Oršolić Marija i Vincetić Kristina ispred HDZ 1990.

52 Osam zastupnica u Skupštini Tuzlanskog kantona su: Lugavić Jasmina, Kahrimanović Azra i Šiljegović Narcisa ispred SDA, Hodžić Amila iz SDP, Aljukić Nerminka i Vuković Lejla iz SBB, te Avdić Nedžada i Didik Sarajlić Lejla ispred DF.

13, imat će tri zastupnice, dok će SBB sa pet i DF sa četiri osvojena mandata imati po dvije zastupnice. U Skupštini Tuzlanskog kantona, SDP sa najviše osvojenih mandata nakon SDA, njih 6, imat će jednu zastupnicu, dok Stranka za BiH sa tri osvojena mandata te Narodna stranka Radom za Boljitak i BPS sa po dva osvojena mandata neće imati niti jednu zastupnicu u ovoj Skupštini.

Skupštine Zeničko-dobojskog kantona i Kantona Sarajevo imaju jednak udio izabranih zastupnica, po 20%. Od 35 raspoloživih mjesta u **Skupštini Zeničko-dobojskog kantona**, sedam ih je pripalo ženama.⁵³ SDA sa najviše osvojenih mandata, njih 11, imat će dvije zastupnice, SBB sa osam osvojenih mandata imat će tri zastupnice, a DF sa pet osvojenih mandata imat će dvije zastupnice. Zastupnice u ovoj Skupštini neće imati: SDP sa četiri osvojena mandata, kao ni koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne te A-SDA i Stranka za BiH sa po dva osvojena mandata i BPS sa jednim osvojenim mandatom.

Od 35 raspoloživih mjesta u **Skupštini Kantona Sarajevo**, sedam ih je pripalo ženama.⁵⁴ SDA sa najviše osvojenih mandata, njih 10, neće imati zastupnicu u Skupštini Kantona Sarajevo, dok će DF i SBB sa po sedam osvojenih mandata imati tri i dvije zastupnice. Po jednu zastupnicu imat će SDP sa četiri osvojena mandata i Naša stranka sa tri osvojena mandata, a pored SDA niti jednu zastupnicu u ovoj Skupštini neće imati BOSS i BPS sa po dva osvojena mandata.

53 Sedam zastupnica u Skupštini Zeničko-dobojskog kantona su: Sarajlić-Spahić Selvedina i Drnda-Čičeklić Emira iz SDA, Ugarak Meldina, Delibašić Naida i Jupić Amra iz SBB te Imamović Lejla i Subašić Draženka iz DF.

54 7 zastupnica u Skupštini Kantona Sarajevo su: Omerbegović Mersiha, Avdibegović Neira i Kerla Bibija ispred DF, Babić Ana i Filipović Selma ispred SBB, Srna Bajramović Segmedina iz SDP, i Čudić Sabina iz Naše stranke.

4.6. Zaključak

Na Općim izborima 2014. godine izabrano je ukupno 19,90% žena na svim nivoima vlasti. Uprkos različitim nastojanjima da se zastupljenost žena u vlasti poveća, ni ove godine nismo dostigli rekordni udio žena od 20,15% iz 2002. godine, a 40% se i dalje čini nedostižnim. Za utjehu je podatak da ipak možemo govoriti o uzlaznom trendu, obzirom da je 2006. godine taj procenat iznosio 17,21%, a 2010. godine je od ukupnog broja izabranih bilo 17,37% žena.

Nasvim nivoimavlasti, **najviše ženajeizabranoizredaDemokratske fronte – Željko Komišić**, koja od ukupno 46 osvojenih mandata ima 17 zastupnica (36,95%), a od svih predstavničkih tijela u kojima je ova stranka osvojila mandate, samo u Skupštini Srednjobosanskog kantona nema niti jednu zastupnicu. Slijedi je **koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne** sa 17 zastupnica u 68 mandata (25%), koliko ih je ukupno osvojila ova stranka koja jedino nema zastupnicu u Skupštini Zeničko-dobojskog kantona.

Još jedna politička partija koja ima 17 zastupnica jeste **SDA**, ali u odnosu na ukupan broj mandata koje je ova stranka osvojila (110 mandata), udio žena je jako nizak (15,45%). Pored toga, SDA u čak četiri predstavnička tijela nema niti jednu zastupnicu. Značajan udio zastupnica ima i **HDZ 1990**, u kojoj žene čine 28% zastupnica od ukupnog broja osvojenih mandata (sedam zastupnica od 25 mandata), s tim da u dva predstavnička tijela nema niti jednu zastupnicu. **SBB** ima 23,21% zastupnica od ukupnog broja osvojenih mandata (13 zastupnica od 56 mandata), ali u četiri predstavnička tijela nema niti jednu zastupnicu. **SNSD** ima 21,05% zastupnica od ukupnog broja

osvojenih mandata (osam zastupnica od 38 mandata). Od vodećih političkih partija, pored toga što je doživjela historijski poraz na Općim izborima 2014. godine, **SDP** ima najniži udio žena na svim nivoima vlasti - od ukupno 43 osvojena mandata, samo četiri (9,30%) su pripala ženama, a pomenuta partija nema niti jednu zastupnicu u čak sedam predstavničkih tijela.

Zaključak jeste da su one političke opcije koje su bile spremne uticati na pozitivne promjene, tako što će promovisati i osnaživati ulogu žena u politici, to i pokazale svojim rezultatima. Ukoliko ovo može ostvariti jedna politička opcija koja je nastala nešto više od godinu dana prije Općih izbora 2014. godine (Demokratska fronta) onda i ona politička opcija koja iza sebe ima 24 godine aktivnog rada i na stotine hiljada birača to mora biti u mogućnosti (SDA). Sve ovo je pitanje spremnosti i volje političke opcije da se uhvati u koštac sa promjenama koje su neminovne, ali se ipak odgađaju za neko bolje, pogodnije vrijeme.

U međuvremenu, hranimo stereotipe o političarkama i držimo ih na listama jer moramo, odnosno jer nam Izborni zakon BiH tako nalaže, a smatramo ih „ukrasima“ te ih tako i tretiramo.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Rodna ravnopravnost u političkom životu najvažniji je faktor postizanja rodne ravnopravnosti u društvu. U tom kontekstu, jako je bitno da raspodjela funkcija unutar političkih partija, kao i raspodjela resursa za promociju kandidata_kinja bude jednaka te da se više žena motiviše i uključi u kreiranje političkih programa i sam proces donošenje odluka. S obzirom na to da je začarani krug stagnacije u poboljšanju položaja žena u bh. društvu odgovornost političkih subjekata i samog društva, neophodno je da se u oba smjera vrši pritisak u cilju stalne afirmacije žena – političke partije moraju javno zagovarati ove promjene ka društvu, i obrnuto – društvo mora zahtijevati bolji položaj žena u političkom životu, sankcionisati političke subjekte zbog dodatne marginalizacije najvećeg dijela bh. populacije, ali i nagrađivati one partije koje su izvršile unutarstranačku demokratizaciju i pokazale da prepoznaju bitna pitanja za rodnu ravnopravnost.

S ovim u vezi, ženama se moraju dati jednake mogućnosti tako što će svi relevantni subjekti uticati na mijenjanje društvene svijesti o potrebi učešća žena u političkom i javnom životu, boriti se protiv stereotipa u medijima, svakodnevnog seksizma, te poticati žene da se međusobno podržavaju i tako ih motivisati za učešće u procesima donošenja odluka na svim nivoima i u svim ograncima vlasti. Potencijalne kandidatkinje društvo treba podržati te promovisati postignute rezultate u radu aktualnih političarki.

Političke partije se moraju uključiti u promjenu stavova i svijesti o ulogama muškaraca i žena u cijelome društvu, kao i u prihvatanju ravnopravnosti spolova kao vrijednosti za svakoga. Država mora

promijeniti Zakon o finansiranju političkih stranki kako bi sredstva koja se izdvajaju za političke stranke ovisile o nivou jednakog učešća muškaraca i žena kao što je propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova. Država mora stvoriti uslove za aktivnu uključenost žena u svim reformama, posebno u nadolazećim ustavnim reformama i inicijativama za izmjene i dopune zakona kako bi se otklonile odredbe koje umanjuju uključenost žena u političkom životu.

Da bi žena bila izabrana, ona mora balansirati arhetipne maskuline karakteristike koje predstavljaju dobrog i sposobnog lidera, s pažljivošću i nježnošću koje se očekuju od žena. Ono što nama u ovom momentu treba jesu žene koje osporavaju i ne priznaju ove stereotipe te redefinišu značenje riječi liderka. Podaci koji su dobiveni i analizirani u studiji o učešću žena u politici Crne Gore itekako su relevantni i za kontekst Bosne i Hercegovine, s obzirom na zajedničku prošlost ove dvije države i poprilično slična tradicionalna shvatanja roda i rodni uloga koja proizvode skoro identične predrasude prema liderkama. Ovakvo istraživanje je neophodno sprovesti i u Bosni i Hercegovini u cilju efikasnijeg zagovaranja za veće učešće žena u političkom i javnom životu Bosne i Hercegovine.

Također, situacija u bh. politici i medijskom prostoru za vrijeme predizborne kampanje potvrđuje zabrinjavajuću činjenicu da smo i dalje podložni stereotipima kreiranim od strane patrijarhalnog društva u kojem živimo, koje političarku ne poznaje i ne priznaje na isti način kao političara. Ipak, jako je bitno da u budućim izbornim ciklusima riješimo tri problema koja su se izdvojila 2014. godine: (1) za žene su rezervisana uglavnom druga mjesta na listama, (2) u odnosu na muškarce, nesrazmjerno je mali broj žena nositeljica stranačkih listi, (3) muškarci dominiraju na čelu kompenzacijskih listi.

Političke partije moraju preuzeti odgovornost i pozicionirati žene na kandidatskim i kompenzacijskim listama tako da one imaju veće šanse za izbor. Nije dovoljno samo imati 40% žena na listama, slati ih na edukacije i treninge o predizbornoj kampanji i deklarativno zagovarati rodnu ravnopravnost u svim sferama života. Konkretno mjere moraju biti poduzete i od strane svih političkih subjekata u vidu boljeg pozicioniranja žena na kandidatskim i kompenzacijskim listama, što uključuje i više kandidatkinja na čelima listi te u vidu aktivne, pozitivne, ali i jednake promocije kandidatkinja za vrijeme predizbornih kampanja. One političke opcije koje su bile spremne uticati na pozitivne promjene tako što su promovisale i osnaživale ulogu žena u politici, pokazale su to i svojim rezultatima.

Na Općim izborima 2014. godine izabrano je ukupno 19,90% žena na svim nivoima vlasti. Uprkos različitim nastojanjima da se zastupljenost žena u vlasti poveća, ni ove godine nismo dostigli rekordni udio žena od 20,15% iz 2002. godine, a 40% se i dalje čini nedostižnim. Za utjehu je podatak da ipak možemo govoriti o uzlaznom trendu, obzirom da je 2006. godine taj procenat iznosio 17,21%, a 2010. godine je od ukupnog broja izabranih bilo 17,37% žena.

Na svim nivoima vlasti najviše žena je izabrano iz reda Demokratske fronte – Željko Komišić, koja od ukupno 46 osvojenih mandata ima 17 zastupnica (36,95%), a od svih predstavničkih tijela u kojima je ova stranka osvojila mandate samo u Skupštini Srednjobosanskog kantona nema niti jednu zastupnicu. Slijedi je koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne sa 17 zastupnica u 68 mandata (25%) koliko ih je ukupno osvojila ova stranka koja jedino nema zastupnicu u Skupštini Zeničko-dobojskog kantona.

Još jedna politička partija koja ima 17 zastupnica je SDA, ali obzirom na ukupan broj mandata koje je ova stranka osvojila (110 mandata), udio žena je jako nizak (15,45%). Pored toga, SDA u čak četiri predstavnička tijela nema niti jednu zastupnicu. Značajan udio zastupnica ima i HDZ 1990, u kojoj žene čine 28% zastupnica od ukupnog broja osvojenih mandata (sedam zastupnica od 25 mandata), s tim da u dva predstavnička tijela nema niti jednu zastupnicu. SBB ima 23,21% zastupnica od ukupnog broja osvojenih mandata (13 zastupnica od 56 mandata), ali u četiri predstavnička tijela nema niti jednu zastupnicu. SNSD ima 21,05% zastupnica od ukupnog broja osvojenih mandata (osam zastupnica od 38 mandata). Od vodećih političkih partija, pored toga što je doživjela historijski poraz na Općim izborima 2014. godine, SDP ima najniži udio žena na svim nivoima vlasti - od ukupno 43 osvojena mandata, samo četiri (9,30%) su pripala ženama, a pomenuta partija nema niti jednu zastupnicu u čak sedam predstavničkih tijela.

Zaključak jeste da su one političke opcije koje su bile spremne uticati na pozitivne promjene, tako što će promovisati i osnaživati ulogu žena u politici, to i pokazale svojim rezultatima. Ukoliko ovo može ostvariti jedna politička opcija koja je nastala nešto više od godinu dana prije Općih izbora 2014. godine (Demokratska fronta) onda i ona politička opcija koja iza sebe ima 24 godine aktivnog rada i na stotine hiljada birača to mora biti u mogućnosti (SDA). Sve ovo je pitanje spremnosti i volje političke opcije da se uhvati u koštac sa promjenama koje su neminovne, ali se ipak odgađaju za neko bolje, pogodnije vrijeme.

REFERENCE

- Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Izjava o opredijeljenosti, dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=1910>
- Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Potpisan Memorandum o razumijevanju s OSCE, dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=1784>
- Agencija za ravnopravnost spolova (2014). Unaprijeđeni kapaciteti preko 100 kandidatkinja, <http://arsbih.gov.ba/?p=2555>
- Agencija za ravnopravnost spolova i OSCE (2014). Sažetak izvještaj sa radionica – Jednodnevna napredna obuka za kandidatkinje na Općim izborima 2014. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/09/IZVJESTAJ-SA-RADIONICA.pdf>
- Alađuz, Dž. (U pripremi) U potrazi za izgubljenim vremenom: Priča o ravnopravnosti spolova kroz prizmu stranačkih dokumenata (Analiza programskih dokumenata parlamentarnih stranaka u Bosni i Hercegovini iz rodne perspektive). Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE.
- Bakšić-Muftić, J., Ler-Sofronić, N., Gradašćević-Sijerčić, J., Fetahagić, M. (2003). Socio - Economic Status of Women in Bosnia and Herzegovina: Analysis of the results of star pilot research done in 2002. Sarajevo: Jež.
- Bakšić-Muftić, J. (2006). Ženska prava u sistemu ljudskih prava. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Bečić, E. i Alađuz, Dž. (2014). Žene u politici – Da li je veličina važna? (Analiza načina izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u Bosni i Hercegovini tokom predizborne kampanje). Sarajevo: Udruženje INFOHOUSE. Dostupno na: http://ba.boell.org/sites/default/files/zene_u_politici_-_da_il_je_velicina_vazna_-_mail-web.pdf
- Centralna izborna komisija (2013). Izborni pokazatelji 2002-2012. godina

- Centralna izborna komisija (2014). Ovjerene kandidatske liste za učešće na Općim izborima koji se održavaju 12. oktobra 2014. godine i kompenzacijske liste kandidata, dostupno na: <http://www.izbori.ba/>
- Eagly, A.H. i Karau S.J. (2002). Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders. *Psychological Review*, Vol. 109, No. 3, 573-598.
- Fiske, S.T., Cuddy, A.J., Glick, P., i Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878–902.
- Gervais, S.J. i Hillard, A.L. (2011). A Role Congruity Perspective on Prejudice Toward Hillary Clinton and Sarah Palin. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 11, No. 1, 2011, pp. 221-240.
- Inter-Parliamentary Union i UN Women (2014). Women in Politics: 2014
- Inter-parliamentary Union (2014). Women in National Parliaments: <http://www.ipu.org/>
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance (2013). Atlas of Electoral Gender Quotas. Stockholm: IDEA.
- Kurčubić, P., Uljarević, M., Delić, A., Jakić, J., Stojadinović, T., Lazić, M., Gavrilović, A., Maletin Uljarević, B., Raičević, V., i Tošković, C. (2012). Žene u politici. Podgorica: Ipsos Strategic Marketing.
- Lakić, M. (2012). Žene nisu dekor u politici. *Novinar.Me*, dostupno na: <http://novinar.me/index.php/drustvo/item/536-zene-nisu-dekor-u-politici>
- Miftari, E. (2013). Economic and Social Rights of Women in BiH in 2012-2013. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Udruženje Vesta (2014). Udruženje Vesta započelo kampanju u okviru projekta „Žene u politici – za održive i dugoročno orijentirane promjene“, dostupno na: <http://www.vesta.ba/en/node/1488>

- Udruženje Vesta (2014). Održana Konferencija „Žene u politici - za održive i dugoročno orijentirane promjene“, dostupno na: <http://www.vesta.ba/bs/node/1512>
- Veličković, M. (2014). Stranke, izbori, parlamenti: Žene u politici u Bosni i Hercegovini – Priča u brojkama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/09/marina-bos.pdf>
- Ženska mreža (2014). ŽMBiH organizuje ulične akcije širom BiH povodom predstojećih izbora, dostupno na: <http://zenskamreza.ba/zmbih-organizuje-ulicne-akcije-sirom-bih-povodom-predstojecih-izbora/>

O autorici

Edita Miftari, rođena 1989. godine u Tuzli, samostalna je istraživačica u oblasti odnosa roda, političkih i sigurnosnih sistema. Diplomirala je na Odsjeku za sigurnosne studije Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije na Univerzitetu u Sarajevu, a zvanje magistrice rodnih studija stekla je na Centralno-evropskom univerzitetu u Budimpešti. Fokus njenog istraživanja su ženska ljudska prava s akcentom na participaciju žena u oblasti sigurnosti, politike i međunarodnih odnosa. Njen rad se najviše povezuje s radom Sarajevskog otvorenog centra s kojim je uspješno implementirala veliki broj značajnih projekata.

mail: editamiftari@gmail.com